

Anna Kirveennummi

”TULEVAISUUTTA LUOVASTA TALOUDESTA”

Asiantuntijoiden kokemuksia
luovan talouden kehittämisen haasteista

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	3
2. LUOVA TALOUS KEHITTÄMISEN JA TULEVAISUUSTARKASTELUN KOHTEENA.....	5
2.2. Asiantuntijoiden kokemukset luovan talouden käsitteestä ja kehittämisen käytännöistä.....	5
2.3. Tulevaisuustieto – toiveita ja tarpeita.....	9
3. MILTÄ TULEVAISUUTEEN KATSOMINEN NÄYTTÄÄ?.....	12
3.1. Tulevaisuushaasteita muuttuvissa toimintaympäristöissä.....	12
3.2. Muutoksen suuntia kehittäjätoimijoiden näkemyksissä.....	18
4. TULEVAISUUTTA KOHTI.....	25
LÄHTEET	28
LIITE.....	33

1. JOHDANTO

Luova talous on vaikuttanut käsitteenä Suomen elinkeinopoliittisella kentällä 2000-luvun alusta alkaen. Luovia sisältöjä ja merkityslähtöisyyttä korostavan kulttuurisen talouden kentälle on vajaassa kymmenessä vuodessa kehitetty lukuisia ohjelmia ja toimintalinjauksia. Ensimmäiset suomalaiset "luovan talouden" nimellä kulkeneet selvitykset ja näköalataarkastelut tehtiin 2000-luvun alussa, jolloin ilmestyi Sitran rahoittaman "Kulttuuriosaaminen kansallisen kilpailukyvyyn pohjalla" (KULTTA) – hankkeen raportti "Luovaan talouteen".¹ Sen jälkeen luovan talouden periaatteet ovat tulleet yhä näkyvämmäksi osaksi elinkeino-, kaupunki-, alue- sekä kulttuuripoliittista toimintaa. Toiminnan yhtenä näkyvänä muotona ovat erilaiset alue- ja toimialatason strategiat toimenpide-ehdotuksineen sekä viime vuosina käynnistyneet ohjelmalliset hankkeet.²

Tämän raportin taustalla on Työ- ja elinkeinoministeriön luovan talouden strateginen hanke, ja sen tutkimus ja ennakointi -osio. Sen puitteissa on arvioitu aikaisempien luovan talouden tulevaisuusselontekojen ja strategioiden antia ja lähtökohtia, sekä herätetty keskustelua tulevaisuuden haasteista.

Tavoitteenani on tässä raportissa tarkastella luovan talouden kehittämisen nykytilaa ja tulevaisuutta pääosin elinkeinopoliittisesta näkökulmasta ja tiettyyn rajattuun toimeksiantoon keskittyen: aineistoina ovat pääosin syksyllä 2009 tekemäni viranomaisten ja kehittäjätoimijoiden asiantuntijahaastattelut ja seminaarikeskusteluista tehdyt havainnot. Nyt kuvaamani luovan talouden nykytilatarkastelu käynnistettiin samanaikaisesti kuin kansallisen luovan talouden kehittäjätoimijan perustamisedellytyksiä Työ- ja elinkeinoministeriölle arvioiva selvitystyö³. Se on vaikuttanut haastateltavien valintaan ja toisaalta tuonut käyttöni myös selvitysmies, professori Saara Taalaksen haastatteluaineistoja, sekä selvitystä varten annettuja kirjallisia lausuntoja.

Haastattelemani asiantuntijat toimivat talouden, julkisen hallinnon, kulttuurin, taiteen ja tieteen kentällä pääosin välittäjinä, kehittäjinä ja suunnittelijoina. Mukana on sekä kulttuuri- ja taidealan että tutkijan koulutuksen saaneita henkilöitä, arkkitehtejä, muotoilijoita, sekä elokuva- ja tapahtumatuottajia, joiden nykyinen työ on kehittäjäorganisaatioissa tai yrityksissä. Haastatteluihin osallistui yhteensä 27 henkilöä, lisäksi kirjallisia lausuntoja ja vastauksia tuli kaikkiaan 10 henkilöltä.⁴

Keskimäärin 1,5 tunnin mittaisissa teemahaastatteluissa käsiteltiin etukäteen annettujen kysymysten pohjalta toimijoiden oman organisaationsa tai työtehtävänsä näkökulmasta mielekkääksi nostamia teemoja. Kysymykset olivat: Millaisia ovat keskeisimmät tulevaisuuden haasteet luovan talouden edistämisessä? Mitkä ovat keskeisimmät toiminnot luovan talouden kehittämisen kentällä? Mitä teet te varautuaksenne tulevaisuuteen? Miten luovan talouden kehittäminen pitäisi tulevaisuudessa or-

¹ Osallistuin hankkeeseen haastatteleamalla vuonna 2002 yhteensä 38 kulttuuri- ja yritys-kentän asiantuntijaa. Wilenius 2004, haastattelujen pohjalta kirjoitettu väliraportti Kirveenummi 2003.

² Esim. Luovien alojen yrittäjyyden strategia 2007; Kaunisharju 2006; Hietanen et al 2006; Moisala et al 2008; Kainulainen et al 2008; Inkinen et al 2006. Hankkeista ja toimijakentästä ks. liite.

³ Taalas 2009, Kohti hybriditalouden haastetta. Keskustelua luovasta taloudesta Suomessa.

⁴ Ks. lähdeluettelo. Tallennettuihin haastatteluihin ja lausuntoihin on viitattu numerokoodeilla H1-29 ja seminaarikeskusteluihin S1-S3. Luovan talouden toimijakentää on kuvattu yleisesti myös liitteessä 1.

ganisoida?⁵ Tulevaisuuden haasteita kartoittaneet kysymykset olivat myös kirjallisten lausuntojen pohjana.

Luovan talouden ja luovien alojen kehittämistarpeista on vuoden 2009 aikana ilmestynyt lukuisia muitakin selvityksiä. Ne käsittelevät esimerkiksi luovien alojen yritysten kehittämistä ja tuotekehitystä, kulttuurituotannon kysymyksiä, kansainvälistymistä, muotoilua, innovaatioita ja aluekehittämistä. Tulevaisuuden haasteita kulttuurin, taiteen sekä kulttuuriyritysten näkökulmista käsittelee myös Opetusministeriön ”Kulttuurin tulevaisuusselonteko” ja selontekoa pohjustava raportti tausta-aineistoineen. Raportissa käsitellään myös talouden ja luovien sisältöjen kehittämiseen vaikuttavia tekijöitä taiteen ja kulttuurin näkökulmasta. Pidemmän ajanjakson tulevaisuuskuvia on luvussa selonteon loppuraportissa sekä esimerkiksi tapahtumatuotannon tulevaisuutta tarkastelevan Tuottaja 2020 -hankkeen tuloksina.⁶

Luovan talouden nykytilaa tarkastellaan tässä haastattelujen kautta pääasiassa siitä lähtökohdasta, miltä luovan talouden tulevaisuuden haasteet näyttäivät, ja miksi. Tulevaisuusorientoituneiden kehittämis- ja tutkimusprosessien yhtenä tuloksena on usein irrottautumisen ja etäännyttämisen kautta saavutettava katseen tarkentuminen tutuiksi muodostuneissa toimintaympäristöissä vallitseviin perusoletuksiin ja arvoihin. Tulevaisuusprosessien myötä voidaan siten pohtia myös kehittämis-toiminnassa vaikuttavia lähtökohtia ja vaihtoehtoisia organisoimisen tapoja. Yhtenä syksyllä 2009 esitettyjen tulevaisuuskysymysten tavoitteena onkin ollut näkemysten hakeminen muutosten suunnista erilaisten toimijoiden lähiympäristöissä.

Luvussa 2.1 esitetään kentän kokemuksia luovan talouden käsitteestä ja toimintaympäristöistä, luvussa 2.2. käsitellään lyhyesti tulevaisuustietoa ja sille asetettuja odotuksia ja tarpeita. Luvussa 3.1. tarkastellaan keskeiseksi mainittuja tulevaisuuden haasteita luovan talouden näkökulmasta, ja luvussa 3.2. muutoksen suuntia, toiveita ja tulevaisuusorientaatioita luovan talouden kehittämiseen liittyen. Luku 4 kokoaa käsittelystä pääkohtia yhteen. Liitteessä on kuvattu luovan talouden toimijakentää, joka monin osin pakenee tarkkoja rajauksia.

Raportissa kuvataan luovan talouden kehittämistoimintaa rajatusta tulevaisuusnäkökulmasta. Sen kautta valaistaan hajanaisen kentän yhteistyön edellytyksiä, jotka tekevät mahdolliseksi uudenlaisten toimintatapojen ja kenties orastavien rakenteidenkin kehittymisen. Toiveissa onkin, että eri puolilla käynnissä olevien tulevaisuusprosessien tulokset saadaan jollain tavoin yhdistettyä, jolloin keskusteluissa saatavien näkemysten pohjalta voitaisiin hahmottaa erilaisia monitoimijaisia kehittämisen polkuja. Toivottavasti selvitykset siis poikivat ajattelun aineksia yhteisten tulevaisuusprosessien ja keskustelujen tarpeisiin.

⁵ Viimeksi mainitut kysymykset liittyivät kehittämistoimijan selvitykseen, ks. Taalas 2009.

⁶ Norrgård et al 2009; Grahn ja Häyrynen 2009; Urmas et al 2009 sekä Nikula et al 2009. Muotoilusta ks. Muotoilun muuttunut rooli 2010, innovaatioista ja aluekehittämisestä Hautamäki et al 2009. Kulttuuri – tulevaisuuden voima 2009. Tapahtumatuotannon tulevaisuudesta ks. <http://tuottaja2020.metropolia.fi/> (luettu 14.12.2009).

2. LUOVA TALOUS KEHITTÄMISEN JA TULEVAISUUSTARKASTELEN KOHTEENA

Asiantuntijoiden kokemukset luovan talouden käsitteestä ja kehittämisen käytännöistä

Tämän selvityksen työnimenä ollut ”Luovan talouden ja sen kehittämisen nykytilakartoitus” herätti haastatteluissa yleisesti keskustelua luovasta taloudesta ilmiönä ja käsitteenä. Käsitteen luova talous määrittely tuntuu kentällä tuottavan samanlaista tuskaa kuin muidenkin heterogeenisten ja hajanaisien keskustelujen kohteena olevien ilmiöiden ymmärrettäväksi tekeminen (kulttuuri yhtenä esimerkkinä). Empiirisen tarkastelun pohjalta voikin todeta, että ei ole olemassa yhtä luovaa taloutta, vaan käsite kuvaa eri ihmisille erilaisia lähestymistapoja.

Yleisesti jaetun käsityksen mukaan luovan talouden käsite viittaa luovien sisältöjen tuottamisen markkinalähtöiseen toimintaan. Samalla se sisältää myös itse ilmiön vuorovaikutteiset tuottamisen tavat ja erilaiset luovien sisältöjen ja prosessien luovat käytöt. Näin ajatus tulevaisuutta rakentavasta vuorovaikutuksesta, viestinnästä ja heterogeenisiä kulttuurisia sisältöjä koskevan tiedon ja prosessien muokkauksesta toimii luovan talouden ytimenä. Luovan talouden ilmiökentässä vaikuttavia kompleksisia kulttuurisia toimintaympäristöjä ja sisältöjä, niiden moninaisuutta ja tulkinnallisuutta ei kuitenkaan yleensä ole tapana tuoda esiin, johtuen ehkä käsitteen vahvasta valjastamisesta ohjelmallisen elinkeino- ja aluepoliittisen toiminnan kohteeksi ja välineeksi.

Juuri kehittämistavoitteiden esittelyn yhteydessä tapahtuva sisältöjen ohittaminen herättää usein torjuntaa kulttuurilähtöisen julkisen sektorin ja taidekentän toimijoissa. Niinpä luovasta taloudesta ei kulttuurin ja taiteen kehittämiskäytännöissä ole innostuttu samassa määrin kuin elinkeinopoliittisessa toimialojen tai alueiden kehittämisessä. Taiteen ja kulttuurin itseisarvoisuutta painottavissa kulttuuripoliittisissa yhteyksissä keskitytään luovan talouden sijasta esimerkiksi kulttuuriyrityksyyteen. Alue- ja innovaatiopolitiikassa kulttuurisen tuotannon, luovuuden ja siitä kumpuavan immateriaalisen talouden merkitys alkaa sen sijaan vasta toden teolla saada tunnustusta. Sisältöliiketoiminnan sekä viestinnän ja median toimintaympäristöissä merkityslähtöisyys ja luovat sisällöt ovat puolestaan itsestään selviä, ja huomio on ennemminkin esimerkiksi asiakaslähtöisyydessä ja uusissa palvelutuotannon tavoissa.⁷

Läheskään kaikki tätä raporttia varten haastatellut kehittämisen ja suunnittelun asiantuntijat eivät arkisessa työssään käytä käsitettä luova talous, vaikka käsite muuten näyttääkin vakiintuneen juuri

⁷ Esim. H3; H7; H9; H15; H16; H22. Kulttuuristen tavoitteiden välineellisestä alistamisesta ns. hyötypuheessa ks. Heiskanen 2003, 48–49; Aluekehittämisestä Grahn ja Häyrynen 2009; Innovaatiojärjestelmästä Luova talous ja...2009. Esimerkiksi Viestintäalasta voittaja – viestintäalan toimialastrategia ei mainitse erikseen luovaa taloutta tai luovia toimialoja, vaan nostaa esiin sisällön tuottamista koskevat haasteet 2009.

kehittäjäkentän työkaluksi. Haastatteluissa puhe liikkuu konkreettisemmissä käsitteissä, joiksi ovat vakiintuneet esimerkiksi luovat alat tai erilliset toimialat itsessään. Niinpä muotoilun, peliteollisuuden, musiikin, animaation jne. toimijat keskittyvät kukin oman alansa erikoisosaamiseen ja näkyvyyden saamiseen. Alat yhdistetään tapauskohtaisesti hallinto- ja tilastomielessä luovien ja kulttuuritoimialojen käsitteen alle, tai matkailu mukaan lukien elämystalouden yhteyteen. Asiantuntijat toimivat kuitenkin tyypillisesti monissa erilaisissa rooleissa ja verkostoissa. Roolien sekoittuminen lisää parhaimmillaan toimialojen välistä sekoittumista kuin myös kulttuuri-, elinkeino- ja aluepoliittisen tason sekä yksityisen ja julkisen sektorin vuorovaikutusta. Se lisää myös yhteisen kielen tarvetta.

Luovan talouden kehittämisen tulevaisuutta koskevissa haastatteluissa ja keskusteluissa keskityttiin talouteen sellaisena, kuin se tuli esille haastateltavien puheissa. Haastatteluissa viitataan moniin eri talouden alueisiin: yleisimmin liiketalouteen, mutta myös alue- ja kansantalouteen, julkiseen ja yksityiseen talouteen sekä vaihdantatalouteen. Luova talous liittyy yhteiskuntarakenteisiin, tukijärjestelmiin ja rahoitusmuotoihin, markkinoihin ja työllistämiseen, kuluttamiseen ja tuotantoon. Selvitys tarkastelee muutoksen suuntia, ja lähes kaikki toivotut muutokset liittyivät nimenomaan taloudellisen kasvun ja taloudellisen arvon lisäämisen kysymyksiin.⁸ Kasvun odotukset perustuvat myös sekä toiveisiin että luottamukseen luovan toiminnan ja työn tuottamasta arvosta tulevaisuudessakin.

Talous korostuu myös puheissa luovan talouden kentästä. Jotkut toimijat vetivät rajan liiketalouden sekä taiteen ja muun julkisen rahoituksen varassa olevan toiminnan välille: "Luova talous ei ole taloutta, jos se ei tunnu liikevaihdossa". Taide- ja kulttuurikentän toimia kuvattiin liiketalousorientoituneeseen toimintaan verrattuna vastakkaiseksi "ideologiseksi puuhaksi". Tämän näkökulman mukaan esimerkiksi taidelähtöinen julkisen sektorin toiminta on luovan talouden ulkopuolella, vaikka nähdäänkin, että liiketoiminnassa hyödynnetään resursseina taiteen ja kulttuurin pohjalta syntyviä sisältöjä ja tekemisen tapoja. Yritysk kehittämisen toimijoiden epäluulo kohdistuu myös kulttuurisia kehittämishankkeita kohtaan. Oman toiminnan mielekkäys on juuri "bisneslähtöisyydessä":⁹

"en tykkää ajatuksesta kulttuuria kulttuurista kulttuurin vuoksi".

Monet tiede- ja taidetaustaiset toimijat suhtautuvat varauksella luovaan talouteen. Osittain se johtuu viranomaisten, kehittäjäkentän ja median liioitellusta innostuksesta eli "hypestä". Tämän vuoksi kentällä kaivataan nyt ennen kaikkea tosielämään pohjautuvia konkreettisia kuvauksia ja näyttöjä menestyksen edellytyksistä ja eri tavoin tuotetusta arvonnalisästä.¹⁰

Kulttuuritoimijoiden kritiikki koskee myös taloudellisten investointien kohdentumista väärin paikkoihin. Luovan talouden puheilla luodaan vahvoja odotuksia kulttuuristen sisältöjen suuntaan, kun taas investointien koetaan rakentavan kuilua hankkeiden ja kulttuuritoimijoiden omien arkisten edellytysten välille. Esimerkiksi Turun kulttuuripääkaupunki- ja Helsingin muotoilupääkaupunkihankkeista puhuttaessa on usein tuotu esiin niiden vaatimia aluetaloudellisia panostuksia, kun samaan aikaan julkista sektoria muuten kavennetaan ja kuristetaan. Niinpä sijoitukset luovan työn

⁸ Tähän johti myös syksyn 2009 taloudellinen taantuma. H7 hyvinvoinnin merkitys luovan talouden kokonaisuudessa kasvaa, ks. seuraava luku.

⁹ H12, H15.

¹⁰ Ks. myös Kulttuuri – tulevaisuuden voima 2009, ks. myös Kaivo-oja ja Inkinen 2009; Ilmonen 2009, 56.

tuotteistamiseen rinnastetaan keskusteluissa herkästi taiteilijoiden arkisten edellytysten ja resurssien puutteeseen.¹¹

Taidealan koulutuksen saanut kehittäjätoimija pitää luovan talouden kehittämisen ensimmäisenä ja suurimpana pulmana juuri kulttuurisia ja luovia toimialoja vaivaavaa "vastakkain asettelun kulttuuria". Se estää hänen mukaansa alan kehittämisen yhteistuumin.

"Ulkopuolisesta näyttää huvittavalta, ikään kuin luovien toimialojen kehitys söisi itseisarvoa siltä taiteelta – eihän se niin ole, päinvastoin"¹²

Yhteenvedona voi todeta, että luovan talouden käsitteen ja siihen liitettävien kehittämiskäytäntöjen kritiikkiä tulee sekä yritystoiminnan että kulttuurin, taiteen ja tieteen kentiltä, ja se vaikeuttaa paikoin monialaisten yhteistyöverkostojen kehittymistä. Kun syksyn 2009 tilannetta vertaa vuoden 2002 näkymiin ja tekemiini KULTA-hankkeen haastatteluihin, voi luovan talouden käsitteen ympärillä käytävissä keskusteluissa erottaa aikaisempiakin kulttuurin, talouden ja tutkimuksen kentillä näkyneitä jännitteitä. Usein niiden taustalla ovat erilaisista arvoista ja arvottamisen käytännöistä lähtevät keskustelut. Samalla kun liiketaloudellisen ansaintalogiikan puolesta puhuva markkinoinnin asiantuntija pitää kulttuurista kenttää arvottavan ideologisena, on kulttuurin, taiteen ja tieteen puolella vahva epäluulo luovassa taloudessa korostuvia kilpailun, kasvun, metropoli- ja kärkiajattelun arvoja kohtaan. Kehittämistoimintojen erilaisia tavoitteita ja arvolähtökohtia olisikin nostettava keskustelujen kohteeksi nykyistä näkyvämmiin.

Kehittämiskäytännöt koskevat monin tavoin juuri luovia ja kulttuurisia sisältöjä, joihin taustalla vaikuttavat arvokäsitykset kytkeytyvät olennaisesti. Ne vaikuttavat alan kohteluun muiden toimialojen ja yrityskehittäjien parissa. Erään kehittäjätoimijan mukaan vakiintuneemmilla toimialoilla on luovia aloja pidetty jossain määrin outoina ja vaikeasti käsiteltävinä "kulttuurisina kummajaisina". Kuten POLTE-hankkeen esimerkki Itä-Uudeltamaalta osoittaa, on luovien alojen erityisyydestä lähtenyt yrityskehittäminen kuitenkin vähitellen lähentynyt normaalia yrityskehittämisen kenttää. Ennakko-
luulot ovat hälvenneet, kun perusasioista on tullut enemmän tietoa.¹³

Luovan talouden käsitteen monitahoisuuden ja sivumerkitysten vuoksi käsitteen tilalle onkin toivottu myös paremmin toimivaa käsitettä. Toimialoja kuvaava luovien alojen käsite on tilastoinnin ongelmista huolimatta nähty paremman puuttuessa tarpeelliseksi käsitteeksi - "Niillä airoilla soudetaan mitkä on", kiteyttää eräs aluekehittäjä ja kulttuuritoimija.¹⁴ On huomattava, että luovien alojen käsite on sekin tuotettu yläkäsite, ja sopii ehkä parhaiten juuri tuomaan näkyvyyttä epäyhtenäiselle alalle. Kokonaisuudessaan se on vaikeasti rajattava käsite, joka ei myöskään aina sovi sellaiseen ympäröivään kompleksiseen todellisuuteen, jossa paitsi toimialojen myös talouden rajat hämärtyvät ja asetuvat uudelleen neuvoteltaviksi.

¹¹ H7, H14.

¹² H18.

¹³ H11, H9.

¹⁴ Käsitteen kritiikistä ks. kulttuurialojen käsitettä tilastojen näkökulmasta puolustanut Alanen 2004.

Uusia lähestymistapoja luovan talouden kentällä

Luovan talouden ja luovien alojen keskustelujen rinnalle on syntynyt keskusteluja taiteen, kulttuurin ja luovien sisältöjen merkityksen voimistumisesta sekä toimialarajojen poikki että kaikista jaotteluisista piittaamatta. Näissä keskusteluissa tarkastellaan myös erilaisten luovien sisältöjen ja uusien toimintatapojen kautta tuotettavien hyödykkeiden ja palveluiden yhdistelmiä ja lisäarvoja.¹⁵ Tämä luovien alojen rajoja sisältäpäin avaava keskustelu yhdistyy yleiseen innovaatiojärjestelmien kehittämispuheeseen. Sitä ruokkii esimerkiksi tarve kehittää uusia ”ketteriä järjestelmiä ja rakenteita” liian jähmeiksi miellettyjen rakenteiden tai organisaatioiden tilalle.¹⁶

Luovilla sisällöillä ja tekemisen tavoilla tai tulevaisuusorientoituneesti kokonaan uudentyyppisistä lähtökohdista ajateltujen palvelukokonaisuuksien muokkaamisella voidaan tavoitella uusia markkinoita, tuotteita tai kilpailuetua, mutta myös sellaista näkemystä, joka auttaa suurempaa joukkoa yhdistelemään hajanaisia palasia uusiksi kokonaisuuksiksi.

”On oleellista, että luovan talouden mittaamisen haaste on aina ryhmä ihmisiä. Muutama on saanut luovan alan koulutuksen ja moni muu jonkun muun, mutta ne toimivat yhdessä luovasti, vaikkei välttämättä yksikseen sitä olisi. Yhdessä koko siitä joukosta tulee luova. Laskeeko siis luovaan talouteen koko luovan massan vai sen yrityksen, jossa luova joukko toimii?”¹⁷

Muuttuvassa taloudessa kyse on kokonaan uudentyyppisistä organisoitumisen tavoista, tehdä, tuottaa ja kuluttaa sisältöjä ja palveluita uusista lähtökohdista ja uudentyyppisissä yhteisöllisissä ryhmittymissä. Perinteisen teollisuuden aloillakin osa tulevaisuuden liikevaihdosta saadaan yhä useammin juuri palvelutuotteiden kehittämisestä. Vahvuutena ei silloin niinkään ole luova sisältö tai edes siitä kertyvä pääoma, sillä sisältöjä tuotetaan jatkuvasti ja niiden luovuus on esimerkiksi uutuuden asteeseen liittyvä määrittelykysymys. Olennaisempaa voi olla se, miten tuote saadaan mahdollisimman kekseliäästi ja sujuvasti eteenpäin. Asioiden ja tekemisen tapojen uusilla yhdistelmillä ja kohtaamisilla haetaan esimerkiksi tuottavuutta ja kustannussäästöjä kiristyvään julkiseen talouteen, tai uusia tapoja käyttää esimerkiksi muotoiluosaamista ja ymmärrystä yhteiskunnallisten palveluiden tuotantoon.¹⁸

Edellä kuvatun kaltainen hybridinen talouden kenttä samoin kuin ”luovan talouden” konseptikin on jatkuvassa muutoksessa. Toisistaan eroavia tavoitteita ja lähtökohdita on paljon, ja kehittäjäkentällä on myös poikkisektoriaalisuutta ja rajapintakohtaamista vastustavia reaktioita.¹⁹ Yrittäjiä edustava luovien alojen kehittäjätoimija voi esimerkiksi kokea oman alansa intresseistä lähtevän toiminnan ja jäsentensä edun vaarantuvan silloin, jos toimialoja valjastetaan toimenpideohjelmien ja sektoriyhteistyön nimissä muiden toimijoiden hyödynnettäviksi. Täysin vapaaehtoisesti tai ainakaan ilman hyviä korvauksia ei ole intoa joutua toisiin toimijoihin nähden liian alisteiseen asemaan - esimerkiksi

¹⁵ Petri Sirviön esitys CEB-konferenssissa 10.9.2009, ks. myös Hietanen et al 2006.

¹⁶ H9, H11, H14, H17, H20.

¹⁷ H20.

¹⁸ H1, H4, H9, H17, H20, H21. Ks. myös Nikula et al 2009, 122.

¹⁹ Palvelutoimialojen kasvu oli tilastojen valossa osittain tai täysin kulttuuriseksi katsottuja toimialoja nopeampaa vuonna 2006, molempien arvonlisäys oli kuitenkin selvästi suurempi kuin monien perinteisten alku- ja jalostustuotannon toimialojen kuten metsätalouden tai massan, paperin ja paperituotteiden valmistuksen. <http://www.findikaattori.fi/91/?show=teema>.

matkailun tai metsäteollisuuden ”orjiksi”.²⁰ Tietynlainen itsenäisyys ja vapaus on siis taiteen kentän tapaan monien yritystoimijoidenkin tavoitteena.

Miten luovan kehittäjäkentän tavoitteet taipuisivat uusista lähtökohdista ammentaviin yhteistyömuotoihin? Voidaanko luovan talouden käsitteellä enää kuvata sellaista muutosprosessia, jossa kyse on taloutta laajemmista rakenteellisista muutoksista, ja kokonaan uudentyyppisistä organisoitumisen tavoista? Vai merkitseekö se muun talouden tulemista entistä enemmän luovien merkityssisältöjen tuotannon pariin?

”Iso ja kiinnostava työkenttä, kun vaan rahoituspohja ja kansallisella tasolla rahoitusinstrumentit pystyisi syöttämään tällaista kehitystä, olisi luoda sellaiset innovaatioympäristöt että nämä yritykset toisivat tuottavuutta sille innovaatioympäristölle. --- ja uudelle elinkeinolle jonka nimeä en tiedä.”²¹

Entä jos siis luovan talouden puheesta siirryttäisiin puhumaan vain taloudesta yleensä, ilman puheita erityisistä luovista aloista? Ajatus ei kaikille luovien alojen yritystoimintaa kehittäville ollut kokonaisuudessaan houkutteleva.²² Luovien alojen kehittämisjärjestelmiä ja näkyvyyttä on rakennettu systemaattisesti, ja 1980-luvun kulttuuriteollisuus- ja 1990-luvun sisältöliiketoimintapuheen jälkeen 2000-luvulla kohteeksi on muodostunut tietoyhteiskunta ja sittemmin myös luova talous. Luovan talouden tulevaisuuskuvista puhuttaessa taustalla on siis tieto monista aikaisemmista keskusteluista, ja tieto siitä miten käsitteet ajan kuluessa muotoutuvat vastaamaan muuttuneita tilanteita. Käsitteiden vahvuudet ja heikkoudet ovat siinä, että ne myös ohjaavat näkemään maailmaa juuri tietyistä näkökulmista.

2.3. Tulevaisuustieto – toiveita ja tarpeita

Yritysten ja toimintaympäristöjen kehittämiseen erikoistuneiden asiantuntijoiden yhtenä keskeisenä tehtävänä on näköalojen avaaminen, tiedon ja ymmärryksen hakeminen ja levittäminen olemassa olevista mahdollisuuksista. Se on kunkin toimijan omista intresseistä lähtevää tarvetta saada enemmän tietoa luovan talouden, muotoilun, peliteollisuuden, musiikin, käsityön, jne. ominaispiirteistä ja laajemmista vaikutuksista. Työtä tehdään sekä tunnettuuden ja itseymmärryksen parantamiseksi että toimintaa ohjaavien näköalojen avaamiseksi.

Kehittämistoiminnan keskeisenä tavoitteena on myös tuottaa yrityksille ja alueille sellaista lisäarvoa, joka voisi lisätä yritysten liikevaihtoa, alueiden houkuttelevuutta tai muita taloudellisen menestymisen osatekijöitä. Monet luovan kentän toimijat kuten järjestöt keräävät nimenomaan uusia näkemyksiä tuottavaa tietoa antaakseen jäsenilleen ”ikkunoita siihen mitä maailmalla tapahtuu, mahdollisuuksia ja realismia omiin positiioihin”.²³ Toisaalta peräänkuulutetaan myös lisää näyttöjä ja esimerkkejä tulevaisuuden kannalta lupaavista käytännöistä, jotta niiden kautta voitaisiin havainnollistaa muutoksia nykyistä paremmin myös päättäjille ja erilaisille muille yleisöille. Tilastot puolestaan

²⁰ S3, 30.10.2009.

²¹ H11.

²² H1, H4, H14.

²³ H12, H5, H3, H11, H28.

kertovat esimerkiksi volyymeistä, panostuksista ja suhdanteista ja mahdollistavat myös jonkinasteisen alue- ja toimialatasoisen vertailun.²⁴

Tietopohjan avartaminen toimii siis vaikuttamisen välineenä niin ideoinnin, valmistelun ja suunnittelun kuin päätöksenteon apuna.²⁵ Tässä yhteydessä kiinnostavaa on tarkastella alustavasti myös sitä, millaisia tulevaisuustietoa koskevia toiveita ja tarpeita toimijoilla on. Yleisimmin tulevaisuuteen katsomisen tarve koskee markkinoiden muutoksia, ja sitä koskevaa ennakoitua tehdäänkin maailmalla runsaasti "trendien ja heikkojen signaalien" kartoittamisen merkeissä. Kehittäjien keskuudessa on selkeä tarve joko saada tai itse tuottaa tätä koskevaa tietoa. Tieto uusista trendeistä, mikrotrendeistä ja heikoista signaaleista, on myös yritysmaailmassa haluttua, jotta voitaisiin kehittää tai räätälöidä haluttavia tuotteita ja palveluita ennen muita kilpailijoita. Myös taiteilijoiden herkkyyks koostaa ajassa liikkuvia virtauksia kulttuurisiksi tuotteiksi on tuotu esiin, ja se johtaa todennäköisesti tulevaisuudessa yhä enemmän etsimään edelläkävijyyttä ja näkemyksiä myös taiteen sekä taitelijoiden piiristä.²⁶

Trenditieto on tyypillisesti lineaarisen ajattelun mukaista nykypäivästä tulevaisuuteen suuntautunutta tietoa. Trendejä tai megatrendejä koskevan aineiston pohjalta voidaan kuitenkin edetä myös käytettävyyss- ja toimintaympäristöanalyysiin sekä koostaa näkemyksiä laajemmista kokonaisuuksista ja kulttuurisista virtauksista.²⁷

Tulevaisuustiedon toivotaankin tuovan myös trenditietoa syvällisempää tietoa esimerkiksi sosiaalisen ja digitaalisen maailman "suurista aalloista", toisin sanoen myös toimintaympäristöjen muutosten hitaammin muuttuvista arvoista, painopisteistä ja suunnista. Jälkimmäiseen sisältyy toive saada lisää näkemystä taloudellisen makrotason muutoksista ja talouden painopisteen siirtymistä. Tämän kaltaisen lyhyen sekä pidemmän aikavälin taloudellisten suhdanteiden ennakkoinnilla olisi taantumana aikana kysyntää myös investointien ja kulutuksen säätelijänä. Tulevaisuudesta tietäminen ei kuitenkaan koskaan ole varmaa, joten tarvitaan enemmän keskustelua erilaisista tavoitteista, tiedon tuottamisen tavoista, aineistoista ja vaihtoehtoisista näkymistä.²⁸

Tulevaisuudessa toiveissa on saada lisää tietoa myös erilaisista arvioinnin menetelmistä. Esimerkkinä mainittiin tarve oppia lisää siitä, miten kokemuksista ja muista laadullisista tekijöistä saataisiin luotettavaa arviointitietoa. Lisää tietoa toivotaan myös luovien sisältöjen ja esimerkiksi muotoilun teollisuustoimialoille tuomista hyödyistä ja arvon lisäyksistä. Se tarkoittaa myös näkemystä erilaisista tavoista käyttää kulttuurista osaamista palveluiden niputtamiseen erilaisia toimijoita ja toimintoja yhdistelemällä ja verkottamalla.²⁹ Arvioita ja uusia kokemuksia kaivataan myös siitä strategisesta

²⁴ H19.

²⁵ Esim. Alanen 2004 ja 2006; Hietanen et al 2006.

²⁶ H7, H14.

²⁷ H7; H14; H20.

²⁸ H12; H15; Vrt. Norrgård et al 2009, 28 hiljaisista signaaleista. Kansainvälisten heikkojen signaalien Finprohanke ks. Luovan Suomi. (Luettu 16.12.2009).

²⁹ H14, H25. Laadullisia vaikuttavuusindikaattoreita on pohdittu Opetusministeriössä, ks. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Vaikuttavuusindikaattorit_kulttuuripolitiikan_tietopohjan_vahvistajina.html. (Luettu 18.1.2010).

roolista, mikä muotoilulla tai arkkitehtuurilla voisi olla erilaisten palveluprosessien ja -järjestelmien muotoilussa.

Tulevaisuustiedon lisääntynyt kysyntä on johtanut kehittämään myös erilaisia tulevaisuuden tekemisen työkaluja. Tarvetta on esimerkiksi uusia näkökulmia avaavista kuvauksista, joilla voidaan synnyttää oivalluksia lähemmän tarkastelun ja keskustelun kohteeksi. Toivottavan tulevaisuuden rakentaminen on vuoropuhelua, jossa tarvetta on myös erilaisten viestinnällisten vaikuttamisen keinojen kehittämiseen. Niiden hallinta auttaa toimijoita paremmin viestimään olennaisia asioita paitsi päätöksentekijöille, myös vaikuttamaan asiakkaiden tai yleisöjen tarpeiden ja kysynnän muotoutumiseen.³⁰ Nämä toiveet tulevat esiin sekä yksityisen että julkisen sektorin toimijoiden puheissa. Parhailaankin erilaisissa organisaatioissa ja hankkeissa erilaisia kolmannen sektorin kansalaisjärjestöjä myöten pohditaan sitä, minkälaisilla välineillä olisi mahdollisuuksia vaikuttaa erilaisista näkökulmista toivottavaksi hahmottuvan tulevaisuuden tekemiseen.

Suuria odotuksia liittyy myös sellaiseen nykyistä muutosten ja murroksen aikaa jäsentävään osaamiseen, jonka pohjalta voisi syntyä kokonaisvaltainen näkemys jostakin aivan uudesta ja vasta muotoutumassa olevasta ilmiöstä.³¹ Kokonaisvaltaisuuteen pyrkivä "syväosaaminen" perustuu erilaisen osaamisen arvostamiseen ja niiden oivaltavaan yhdistelyyn. Monet eri lähtökohdista asiaa tarkastelevat toimijat ovat jokseenkin yksimielisiä esimerkiksi siitä, että hyvää osaamista ei synny ilman, että pohjalla on laadukas ja laajapohjainen koulutuksen ja tietämisen taso. Se tarkoittaa erilaisten ilmiöiden ja tekemisen alustojen - taiteen ja tieteen teknologioiden - ymmärrystä ja hallintaa. Se tarkoittaa myös kykyä arvioida ja suhteuttaa tietoa muihin käytettävissä oleviin tietoihin. Tiedon käytettävyyteen liittyy yhä enemmän myös visuaalisia näkemyksiä ja havainnollistamisen ja viestinnän taitoja, joiden ansiosta tiedot saadaan muotoiltua niin, että ne mahdollisimman hyvin välittyisivät myös erilaisille tiedon vastaanottajille.³²

Murrosaikaan liittyy myös tarve löytää erilaisten osaamisten ja tietopohjien yhdistelyyn perustuvaa tietoa uusista merkityksellisistä kysymyksistä ratkaisuihin. Juuri näiden kautta voisi avautua näköaloja kokonaan uusista lähtökohdista hahmotettaviin liiketoiminnan tai palveluprosessien alueista. "Uusien oikeiden kysymysten" toivotaan auttavan esimerkiksi ongelmanratkaisuun erikoistuneita teknologiaosaajia uusille urille. Taustalla on ajatus siitä, että väärin kysymyksiin kehitellyt ratkaisut tuottavat hukkainvestointeja ja muita taloudellisia menetyksiä niin julkisella kuin yksityiselläkin sektorilla.³³

³⁰ H11, H18.

³¹ H18, H19.

³² H19; H7; H17; H20.

³³ H18, H19, H13, S3 30.10.2009.

3. MILTÄ TULEVAISUUTEEN KATSOMINEN NÄYTTÄÄ?

3.1. Tulevaisuushaasteita muuttuvissa toimintaympäristöissä

Haastatteluissa esille nousseet luovan talouden haasteet ovat yhteydessä koko yhteiskunnalle ja taloudelle merkittävien toimintaympäristöjen muutostekijöihin. Globalisaatio, väestön ikääntyminen, digitalisaatio ja kestävä kehitys ovat esimerkkejä ilmiöistä, joita kuvataan sekä muutostekijöinä että perusteluina tarvittaville muutoksille.³⁴ Ne toimivat siis osaltaan myös haasteiden synnyttäjinä ja tulevaisuuspuheen kiihdyttiminä. Niiden avulla voidaan konkretisoida erilaisia tulevaisuustiloja, ja jatkossa tarkastellaankin lähemmin mitä ne kertovat luovaan talouteen ja sen kehittämiseen kytkeytyvistä arvoista ja taustaoletuksista.

Globalisaatio

Keskeisimmäksi elinkeinopoliittiseksi haasteeksi nostetaan globalisaatio. Se liittyy yleisemmin Suomen kilpailukyvyyn varmistamiseen globalisoitumisen prosessissa. Kansainvälisessä kilpailussa olennaisina pidetään niitä kilpailuetuja, joita voidaan saada nimenomaan luovien sisältöjen suunnitelmallisen tuotteistamisen kautta. Kilpailuasetelmaa kuvataan usein Kiinan ja Intian kasvun esimerkeillä, ja ne edustavat eräänlaista uhkakuvaa siitä miten ne kehittyessään saavat Suomen ja muut länsimaat "kiinni". Tulevaisuuden haasteet liitetään sekä siihen, miten hyvinvointivaltion rakenteet kestävät kilpailun halvempien tuotantomaiden kanssa, että siihen, miten Suomen talouden veturiksi nousset Nokia tai perinteiset teollisuusalat kykenevät uudistumaan.

Suomen asemaa luovan talouden kilpailussa – sen liiketaloudellisten periaatteiden ymmärtämisessä ja suuria markkinoita valtaavaan monistettavuuteen investoimisessa – pidetään joiltain osin jo menetettyinä. Keskusteluista käy ilmi, miten innovaatiojärjestelmällään ylpeilevässä Suomessa ollaan investointien suhteen ajallisesti pahasti myöhässä, kun esimerkiksi Tanska, Kanada ja Ruotsi ovat jo yli kymmenen vuotta sitten tarttuneet haasteisiin ja investoineet ja kehittäneet tukirakenteitaan luovien sisältöjen tuotantoa edistäviksi.³⁵

Perusteluilla taustoitetaan luovan talouden käsitteen alle sijoittuvien ilmiöiden ajankohtaisuutta ja vakavuutta. Toinen juonne liittyy toiveisiin menestyksestä ulkomaisilla areenoilla. Menestyksestä seuraa tunnettuutta ja kenties myös tuotteen tai sen brändin arvon tunnustamista kotikentillä. Kansainvälistymistoiveisiin kietoutuu läheisesti Suomi-kuvan levittäminen, ja siinä kulttuurilla ja taiteella ja erityisesti urheilulla on vahva traditio.

³⁴ Viestinnästä voittaja 2009. Kulttuurin tulevaisuusselonteon tausta-aineistoissa on perusteellinen kuvaus siitä, miten nämä muiden muassa nämä makromuuttujat ovat vaikuttaneet toimintaympäristöjen muutoksiin. Kulttuuri – tulevaisuuden voima 2009.

³⁵ H12, H5, H15, H11, H3, H22.

Kilpailunäkökuilma korostettaessa Suomi liitetään osaksi globaalia markkinataloutta ja sen valtape-
liä. Elinkeino- ja aluepoliittisten strategioiden tulevaisuuskuissa vahvaksi globaaliksi toimijaksi pää-
seminen on usein yhtenä selvänä tavoitteena tai visiona.³⁶ Tavoitteissa painottuu myös kärkiyritys-
ten ja kärkitoimialojen merkitys. Kärkiyritysten ja -hankkeiden suosimista pidetään perusteltuna
investointina menestysmahdollisuuksia omaaviin toimijoihin, mutta joillekin haastatelluille se tar-
koittaa myös sellaisen politiikan vierastamista, jossa kaikille jaetaan "juustohöylällä vähäsen". Hou-
kuttelevana tilanteena ei aina nähdä sitäkään, että vahvemmat ja menestyksekkäämmät toimialat
joutuisivat vetämään heikompia aloja "kiviriippana perässään".³⁷

Globalisaatiosta puhutaan myös mahdollisuuksien avaajana. Tällöin puheessa ja toiminnassa irrot-
taudutaan kansantalouden näkökulmasta ja kansallisvaltioiden keskinäisen kilpailun ajatuksesta, ja
keskitytään miettimään uusien markkinoiden avaamia mahdollisuuksia. Mahdollisuudet eivät ole
täysin irti kansallisista lähtökohdistaan: usein samassa yhteydessä kuvataan juuri Suomen kaltaisen
maan vahvuuksia, kuten geopolitiittista asemaa "idän ja lännen välissä", asemaa luotettavana, puolu-
eettomana, pienenä ja hyvämaineisena maana, jne. Uusia mahdollisuuksia painottavissa puheenvuo-
roissa kilpailuasetelmat ovat kuitenkin korvautuneet tai täydentyneet globaalilla verkottumisella ja
kumppanuudella. Vahva maine luovan talouden kentällä tuo kilpailuetua kumppanuuksia luotaessa.
Tämä ajattelu on vahvistunut erityisesti muotoilun ja arkkitehtuurin uusissa tulevaisuusorientoitu-
neissa linjauksissa.³⁸

Eri suuntiin linkittyneet kansainväliset verkostot ovat jo usein toiminnan luonnollisia lähtökohtia.³⁹
Tulevaisuudessa kansallisten siteiden arvellaan höllentyneen jo siinä määrin, ettei kansainvälistymi-
sestä puhutakaan klassisesti "viennin" ominaisuudessa, kun useimmat toimijat, toiminnat samoin
kuin omistajuudetkin ovat jo lähtökohtaisesti kansainvälisiä. Suomalaisten yritysten kansainvälisty-
misen ja monikansallisten yhtiöiden vahvistuminen on monilla talouden alueilla pitkälle edennyt
prosessi. Näissä keskusteluissa huomio kiinnittyy kuitenkin enimmäkseen osaamiseen, toimintata-
poihin sekä kansainvälistymistä avittaviin tukijärjestelmiin ja agentteihin.⁴⁰ Olennaisena pidetään
kotimaata suoraan tai välillisesti rikastuttavien "tuottavuuden virtojen" – myyntivolyymien tai IP-
oikeuksien massan kasvattamista, mutta toiveet koskevat laajemminkin arvoketjujen, tietovirtojen ja
jakelukanavien hallintaan, verkostoihin ja muihin strategisiin asemiin pääsemistä.⁴¹

Luovan talouden kentällä Nokia on kenties varjostanut kansainvälistymisen näköaloja. Kuitenkin
näyttää siltä, että kentällä kaivataan myös jonkinlaista uutta suomalaista "luovien alojen Jaakko Pöy-
ryä" strategisen veturiyrityksen asemaan.

³⁶ H1, H9, Luovien alojen ... strategia 2007.

³⁷ H5, H22.

³⁸ H17. Ns. design thinking – ajattelussa viitataan muotoilijoiden hyödyntämään visuaalisia menetelmiä
käyttävään luovaan ongelmanratkaisuprosessiin, joka johtaa tulevaisuuden kannalta parempiin käytän-
nön ratkaisuihin. Ks. Muotoilun muuttunut rooli 2010.

³⁹ H22, S3, 30.10.2009.

⁴⁰ H22, S3, 30.10.2009. 2000-luvun alussa noin 15 prosentilla suomalaisyrityksistä oli toimipaikka sekä
kotimaassa että ulkomailla, ja 3,7 prosentilla vain ulkomailla. Se vastasi eurooppalaista keskitasoa. At the
Edge of Innovation 2009, 9. Nykyiset virtuaaliset toimintatavat kuitenkin haastavat tämän tyyppisen
tarkastelun.

⁴¹ H26, H21, H1, H5, H12, H22. Ks. myös Urmas et al 2009 sekä Nikula et al 2009.

Verkostoitunut kansainvälisyys tarkoittaa löyhempien kansallisten siteiden lisäksi myös sellaista maailmalta ammentamista ja kumppanuuksia, josta monilla kulttuurituottajilla tai pääkaupunkiseudun toimijoilla on jo runsaasti kokemuksia. Myös alueellisissa kansainvälistymishankkeissa on suoraan tähdätty kumppanuuksien luomiseen. Samalla kansallisuuden merkitys tiedon saa uusia ulottuvuuksia: mikä esimerkiksi vuonna 2020 tai 2030 on erityisesti "suomalaista", ja perustuuko se kokemuksiin vai mielikuviin?

Kentällä hyödynnetään vaihtelevasti erilaisia kansainvälisiä rahoituslähteitä. Tulevaisuudessa kansainväliset rahoituslähteet asettavat haasteita kotimaisille tukijärjestelmille, kun kansainvälisesti verkottuneiden toimijoiden on helppo verrata järjestelmiä keskenään. Kilpailevat järjestelmät koven-tavat entisestään kilpailua suomalaisista osajista ja menestyksekkääksi osoittautuvasta toiminnasta. Vastaavasti suomalaisten rahoitusjärjestelmien tuella kerätään tulevaisuudessa kokemuksia ja hyviä käytäntöjä myös kansainvälisistä toimintaympäristöistä.⁴²

Väestöön ja työn tuottavuuteen liittyvät haasteet – kasvusta uutta virtaa

Tulevaisuushaasteena tuotiin esiin myös väestörakenteen muutokset, eli huoli väestön vanhenemisestä sekä väestön huoltosuhteesta tulevaisuudessa. Millainen on vuoden 2030 suomalaisen työn maisema tai eläkejärjestelmä, jos maassamme on huomattavasti vähemmän työssäkäyviä ihmisiä kuin lapsia tai vanhuksia? Tämä haaste on tiiviissä yhteydessä kasvutoiveisiin ja puheisiin työn tuottavuudesta kotimaisessa tai yleensäkin länsimaisessa huoltosuhteessa.⁴³ Suomea hyvinvointivaltioksi rakennettaessa on tuotettu laaja skaala peruspalveluita ja samalla myös uusia standardeja ylläpidettäväksi. Maailmanlaajuisiin talouskriiseihin ja tuottavuusvaatimukseen liittyvät näkymät ovat synnyttäneet politiikkaa, jossa järjestelmiä tehostetaan ja kasvua haetaan uusilta alueilta. Tuottavuusvaatimukset ja väestön vanheneminen nostavat esiin kysymyksiä työvoiman riittävydestä, mutta samaan aikaan työelämän tuottavuustavoitteiden kiristyminen herättää huolta myös työelämään pääsemisestä, työelämän laadusta ja työikäisten jaksamisesta.

Tämän kehityksen rinnalla puhe hyvinvoinnin merkityksestä on lisääntynyt, ja myös kulttuurin ja luovien sisältöjen merkitys hyvinvoinnin ja talouden osana on korostunut.⁴⁴ Usein näin on käynyt, kun on nähty että kyse on kasvavasta elinkeinohaarasta ja lisäarvon kautta saatavasta tuottavuudesta tilanteessa, jossa perinteisten elinkeinojen kautta saatava kasvu on pettänyt tai riittämätön.⁴⁵ Viime aikoina näin on käynyt myös siksi, että ns. luovilla aloilla on paljon kokemuksia erilaisista työn ja yrittäjyyden organisoimisen tavoista, "epätyypillisistä" työsuhteista jne.

⁴² H5, H2, H12, H19, H21, H28.

⁴³ 1980-luvulla maakunnat olivat huoltosuhteen osalta vielä keskenään melko samanlaisessa asemassa, mutta sen jälkeen ero on kasvanut ja sen ennustetaan entisestään kasvavan. Yliaktuaari Markus Rapo ennakoi Suomen huoltosuhteen vastaavan vuonna 2030 nykypäivän Isojokea, jossa on 73 huollettavaa sataa työikäistä kohti. Vuonna 1980 luku oli koko maan osalta 47,5. Rapo 2009, 28–29.

⁴⁴ Kulttuuristen sisältöjen hyödyntämiseen keskittyvästä taloudesta ja hyvinvointivaikutuksista puhuttiin kulttuuripoliittisissa yhteyksissä jo 1990-luvun alussa, ks. esim Kupoli 1992, 218. Esim. Kulttuuri - tulevaisuuden voima 2009.

⁴⁵ Ks. myös Norrgård et al 2009, esipuhe.

Toiveet uusista kasvun ja tuottavuuden virroista muodostavat odotuksia talouden kehittämisen kentälle, kuten kansainvälistymisen yhteydessä jo mainittiin. Vaikka kasvulla viitataan moniin erilaisiin asioihin niitä usein erikseen perustelematta, yleisimmin sillä kuitenkin tarkoitetaan liikevaihdossa tapahtuvaa kasvua ja ns. kasvuyrittäjyyttä.

”Meidän täytyy poistaa sirpaleisuutta ja johtaa selkeästi – tehdä siitä teollisuustuote rahoittajan ja veronmaksajan hyväksi: ”Tänä vuonna panostukset viiteen tuotteeseen – ja sitten seuraava rundi”⁴⁶.

Liiketoiminnallisen kasvun lisäksi kasvua haetaan tuottavuutta lisäävistä ja yhteiskunnan kustannuksia vähentävistä tekijöistä, ja kolmantena yleisiä hyvinvointivaikutuksia lisäävistä tekijöistä. Taloudesta ei näissä yhteyksissä puhuta niinkään teknologisen kehityksen tuloksina, vaan tuottavuuspuheen myötä olennaisemmiksi tai ainakin vahvasti teknologian rinnalle ovat tulleet väestöön ja osaamiseen liittyvät tekijät.

Suomalaisten yritysten jonkinasteista kasvuhaluttomuutta on tuotu esiin monissa yhteyksissä, ja tämä on mainittu myös yhtenä luovien toimijoiden erityispiirteenä. Monessa yhteydessä painotettiin kuitenkin tässäkin yritysten keskinäisiä eroja. Yrittäjyyttä ja yrityksiä pitäisi tarkastella yksilöllisemmistä lähtökohdista: Pienten yritysten yhtenä realistisena mahdollisuutena voi olla hallittu kasvu verkostojen avulla ja erilaisten yhteenliittymien kautta. Joidenkin yritysten päätavoitteena voi olla lisäarvon tuottaminen toisille yrityksille. Arvokkaana yrityskehittäjän ja yrittäjän yhteistyön saavutuksena pidettiin myös esimerkiksi mikroyrittäjän toimeentulon pohjan lavenemista kohti täydempää työllistymistä, vaikka itse liikevaihto ei kasvaisikaan. Erilaisten yritysten tarpeista ja verkostojen eri muodoista kerätään parhaillaan kokemuksia useammassakin hankkeessa.⁴⁷

Tuottavuuden vaatimusten paineissa myös vaikutusten arviointi ja mittaaminen erilaisten hyötyjen kuten hyvinvointivaikutusten osoittamiseksi lisääntyy. Kulttuurin, taiteen sekä talouden rajapinnoilla – siellä missä kulttuuri taloudellistuu ja talous kulttuuristuu – on myös kulttuuristen palveluiden, tuotteiden ja toimintatapojen hyödyntäminen erilaisissa julkisen sektorin toiminnoissa lisääntymässä.

Tulevaisuudessa haasteena on keksiä uusia liiketoiminnan malleja, omistajuuden tapoja ja kumppanuuksia yksityisen ja julkisen välimaastoon. Jännitteet, joita muodostuu julkisen ja yksityisen sektorin työnjaosta neuvoteltaessa, kasvavat tuottavuuden vaatimusten lisääntyessä. Toisaalta yrittäjyys ei siinä tilanteessa kenties enää ole samanlainen ”peikko” kuin tähän asti, uumoilee vuosia luovien alojen yrityksiä kehittänyt toimija. Luovien alojen yrittäjämäisen työn tekemisen tapojen näkyväksi tekeminen raivaa tietä myös pois ns. ”yhden työn kaavasta”.⁴⁸

Yrittäjyyden muotojen monipuolistuminen asettaa kuitenkin suuria haasteita nykyisten tuki- ja kehittämisjärjestelmien laadulle, tuottavuudelle ja kannustavuudelle. Kiinnostavaa kyllä useammassakin

⁴⁶ H22.

⁴⁷ Hyrsky et al 2007.

⁴⁸ H4, Kolmas lähde.

yhteydessä suotuisana kehityksenä pidettiin sitäkin, että järjestelmät eivät ainakaan estäisi yritysten kehittymistä, kuten tähän asti katsottiin toisinaan tapahtuneen.⁴⁹

Digitalisoituminen

Virtuaalisuuden lisääntyminen ja digitalisoituminen ovat muuttaneet ja muuttavat tulevaisuudessa merkittävästi luovien sisältöjen tuottamista ja kuluttamista sekä yleisiä toimintaympäristöjä. Viestintäalalla tapahtuvat muutokset ovat hyvä esimerkki siitä, miten kulttuurituotannon ja luovien sisältöjen tuotannon alalla omistajuus-, tekijän- ja hallinto-oikeuskysymykset sekä erilaiset vastuullisuuskysymykset monimutkaistuvat tulevaisuudessa. Erilaisten tavoitteiden ja tulevaisuussuuntien määrä kasvaa: kaikkien luovien sisältöjen tuottajien haasteisiin kuuluu tulevaisuudessa myös aineettomiin oikeuksiin liittyvän problematiikan hallinta – ja yrityskehitysjärjestelmän on kyettävä vastaamaan kentän tarpeisiin. Haastatteluissa aineettomien oikeuksien haasteet liittyvät sekä siihen, miten oikeuksia pystytään tulevaisuudessa saamaan mahdollisimman paljon omiin käsiin että samanaikaisesti estämään aineettomia oikeuksia sisältävien hyödykkeiden luvaton käyttö, levittäminen ja muuntelu. Erilaiset aineettomat oikeudet ("IPR:t", intellectual property rights) hahmottuvat monien luovien alojen kehittäjien silmissä tulevaisuuden tärkeimmiksi tuotteiksi tai raaka-aineiksi, ja niiden hallinta auttaa organisaatioita nousemaan arvoketjun yläpäähän. Ne ovat myös

*"kiinteistöjä tai kivijalkoja joiden varaan se kiinteistö sitten rakentuu. IPR voi olla yhtä tärkeä kuin tuotantohallit sille yritykselle. Teollisuushallit käy vakuutena, mutta IPR:t hyvin harvoin käy."*⁵⁰

Myös yritysten arvo muodostuu yhä vahvemmin aineettomien tuotteiden ja palveluiden niille tuomista lisäarvoista. Aineettomia oikeuksien hallintaan liittyy myös lisääntyviä monimutkaistuvia kysymyksiä tekijänoikeuksista. Vahvat tekijänoikeudet luovat pohjan ansionmuodostukselle, mutta tekijänoikeuksiin liittyvät säädökset saattavat pidemmällä aikavälillä myös estää innovaatiovetoisen tietoyhteiskunnan sekä kulttuuristen osaamisjärjestelmien ja -alustojen kehittymisen. Arvon lisääntymisen rinnalla tulisi laajemminkin keskustella myös arvon menettämisestä. Kulttuurinen muuntelu erilaisten lainojen ja omistajuuksien jännitteisessä kentässä ja dynaamisessa vuorovaikutuksessa on yksi tulevaisuuden haasteista, jossa myös käydään neuvotteluja eri intressien ja erilaisten tavoitteiden välillä (omistajuus, jakaminen, kontrollointi, vastavuoroisuus jne). Digitaalisten sisältöjen EU-komissaari Vivien Reding visioi vuonna 2009 sellaista digitaalista taloutta, joka loisi hyvät markkinat, mutta antaisi hyötyä myös kuluttajille. Haasteet ovat siis moninaisia: tulisi päästä hallitsemaan jakeluverkostoja ja -kanavia, ja toisaalta ratkaista miten esimerkiksi nuorille ja ylipäänsä tuleville sukupolville taataan pääsy digitaalisiin tietovirtoihin ja kulttuurisiin sisältöihin.⁵¹

⁴⁹ H1, H15.

⁵⁰ H1, H12, H15. Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta aineettomien oikeuksien strategias-
ta26.3.2009. (Luettu 8.6.2009)

⁵¹ H1, H15, H7; Reding 2009; Viestinnästä voittaja 2009. Kulttuuri – tulevaisuuden voima 2009.

Kestävyyttä ja vastuullisuutta

Kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyiden sekä pääosin ilmastonmuutokseen liitetyn ekologisen kestävyiden kysymykset tulivat esille pääasiassa taustatekijöinä. Kestävän kehityksen käsitteistöä myös kritisoitiin, se kun oli "laajentunut käsittämään lähes kaikkea" – ja sitä kautta "ei mitään".⁵² Laajasti määritelty vastuullisuus nousikin esiin silloin, kun puhuttiin edellä kuvatuista tekijänoikeuksista sekä sukupolvien välisistä vastuista ja jatkuvuuden tuottamisesta. (Vastuukysymyksistä ja pitkän tähtäimen ajattelusta puhuttiin julkisen sektorin toimijoiden haastatteluissa, yritysvaluun teemoja haastatteluissa ei noussut esille.)

Ekologisen kestävyiden merkitys oli melko vähän esillä, muusta kestävyidestä puhumattakaan. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemisen vaatimat kestävä kehityksen ratkaisut kyllä tunnustetaan ja tunnustetaan. Kestävä kehitys mainitaan esimerkiksi yhtenä mahdollisena Suomen kilpailuetuna. Yleisimmin kestävyys esiintyy kuitenkin enimmäkseen taustalla olevana haasteena: Työryhmäkeskusteluissa ja seminaari- ja työpajakeskusteluissa uskotaan vahvasti itsetehdyn ja "slow" merkityksen kasvamiseen. Se mikä tällä hetkellä näyttyy vaihtoehtoisena vastatrendinä, voi tulevaisuudessa saada enemmän kriittistä massaa taakseen. "Hiilijalanjäljen pienentämisestä" kehitetään tulevaisuudessa uusia innovaatioita paitsi tieteessä, myös taiteessa, yrittäjien arjessa ja eri organisaatioiden toimintatavoissa. Kulttuuriseen kestävyteen liittyvä useammassakin keskustelussa ja haastattelussa esille tullut tarve pitää huolta rakennetun ympäristön laadusta – ja nähdä ympäristö ajatusten, toiminnan, ja vuorovaikutuksen mahdollistajana.

*"Parannetaan visuaalista rakennettua ympäristöä. Kohtaamista."*⁵³

Kiinnostavaa kyllä, kestävä kehitys esiintyy puheiden tasolla yhä myös eräänlaisena "heikkona signaalina". Vaikka kyse on osittain heikon signaalin käsitteelle annetuista vaihtelevista merkityksistä, voi puheista tulkita sen viittaavan myös ekologisen kestävyiden asemaan luovien sisältöjen kehittäjien puheissa toistaiseksi vain marginaalisena, mutta toisaalta vahvistuvaksi ennakoitavana ilmiönä.⁵⁴ Se ei siis ole vielä laajemmassa määrin haastanut pohtimaan toimintatapoja ja toiminnan suuntia, eikä se näkynyt luovien sisältöjen tuotannon julkisissa kannustimissa ja tukijärjestelmissä. Käytännön sovelluksina se näkyy selkeimmin, kun katse suunnataan tarkemmin esimerkiksi muotoilun ja käsityön kenttään, tai yleisemminkin taiteessa ajankohtaisiin asioihin. Kuitenkin luovien toimintatapojen soveltaminen on ollut jo pitkään arkipäivää monissa kansalaisjärjestöissä ja tutkimus- ja kehittäjäorganisaatioissa. Se on jo tuottanut poikkisektoriaalista yhteistyötä ja uusia aloitteita, joissa monipuoliseen osaamiseen perustuvilla luovilla ryhmillä on vankka rooli.⁵⁵

Toimintaympäristöjen haasteista nousevat tulevaisuuskuvat liittyvät kaikki tavalla tai toisella ajatukseen siitä, millaisia yrittäjyyden ja työelämän polkuja syntyy erilaisia ansaintalogiikoita ja toimeentulomuotoja kehittämällä ja yhdistelemällä. Samalla kun tulevaisuudessa tarvitaan yrittäjyyttä ja työllistäviä yrityksiä, yritysten kasvua ja veturiyrityksiä, tarvitaan myös luovia sisältöjä ja niiden tuotan-

⁵² H2.

⁵³ H20, myös H9 ja luovan talouden strategisen hankkeen työpaja 19.11.2009 Helsingissä.

⁵⁴ Esimerkiksi CEB-konferenssi 10.9.2009, Paasilinna. Kestävyidellä viitattiin tässä yhteydessä ilmastonmuutospuheen korostamaan ekologiseen kestävyteen.

⁵⁵ H20, H21, H19. Organisaatioista esimerkiksi Sitra.

toa, yrittäjyyttä sekä yksilöiden arjen, työelämän ja harrastamisen kokonaisuutta ymmärtäviä kehittämistoimia. Yrittäjyyden merkitys taiteen ja kulttuurin kentillä kasvaa kuten yrittäjyyden merkitys yhteiskunnassa yleisemminkin. Tämä luo haasteita tulevien tukijärjestelmien muotoiluun.

3.2. Muutoksen suuntia kehittäjätoimijoiden näkemyksissä

Varovaisuutta ja varmistelua niukkuutta jakavan tulevaisuuden edessä

Tähän selvitykseen haastatellut luovan talouden kehittämistoimijat näkevät edellä kuvatut toimintaympäristön muutostekijät ja niiden tuomat haasteet suurina – ja sellaisina ne julkisessa keskustelussa ja erilaisissa strategioissakin on esitetty. Edellä kuvatut yhteiskunnalliset ja taloudelliset haasteet esitetään yleensä mediassakin niin abstraktilla tasolla, että niiden mahdollisia vaikutuksia oman organisaation toimintaan on vaikea hahmottaa.

Taloudellisesta taantumasta huolimatta tai ehkä juuri siksi, kehittäjäkentällä uskottiin luovien sisältöjen mahdollisuuksiin ja luovien toimijoiden osaamiseen. Suuria muutoksia ennakoivista muutostekijöistä huolimatta haastatteluissa on suhteellisen vähän puhetta radikaaleista muutoksista. Lyhyen aikavälin toiminta kuvautuu siis yleisiltä peruslähtökohdiltaan usein melko samanlaisena kuin ennenkin. Vaikka yleisten muutostrendien vaikutus – kansainvälistymisen ja verkostoitumisen paineet tai ilmastonmuutoksen luomat odotukset tunnistetaan, ne eivät vielä yleisesti näyttäyty konkreettisissa tavoitteissa. Muutosten hahmottuminen taustatekijöiksi painottaa puolestaan ajelehtivan toimijan roolia.

Muutoksia tuottaa sen sijaan niin taloudellinen taantuma kuin monien yritysten samoin kuin julkisten organisaatioidenkin rakenteelliset uudistusprosessit. Muutostahdin uskotaan tulevaisuudessa kiihtyvän, ja hallittavan tiedon määrän entisestään lisääntyvän.⁵⁶

Asiantuntijapuheessa ei kuvata juurikaan vaihtoehtoisia toimintaympäristöjen muutoksia. Se kuvaa kenties uskoa suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän vakauteen ja talouden kantavuuteen. Vaikka aikaa kuvattaisiin murroksenomaisenakin, vaatii rakenteiden, ajattelutapojen ja käytäntöjen muuttaminen paljon energiaa ja poliittista tahtoa. Jotkut kokeneet toimijat ovat yrittävät toppuutella muutosten edessä, toivoen ettei ”kaikkea uusinta hypetystä” tarvitsisi Suomen oloissa kokeilla.⁵⁷

Erilaisten EU-, TE- (vuodesta 2010 ELY) -keskus ym. tukijärjestelmien jäykkyyden ja byrokratian lisääntyminen ja toisaalta muutoksen nopea tahti organisaatioiden rakenneuudistusten keskellä korostaa selvästi varovaisuuden ja niukkuuden kulttuuria. Se estää tehokkaasti erilaiset epäonnistumisen mahdollisuuksia sisältävät kokeilut niin viranomaisten kuin tukien hakijoiden keskuudessa. Muuttamat tukijärjestelmien muutoksia seuranneet ja rahoituksesta vastaavat virkamiehet eri organisaatioissa esittivät toiveita tilanteesta, jossa rahoitusjärjestelmää luonnehtisi asiakasystävällisyys ja joustavuus. Joustamattomuus tarkoittaa pahimmillaan vaatimuksia tulevaisuuden lyömisestä lukiin jo ennalta, kun kaikki tuleva toiminta on tiedettävä etukäteen. Toiveissa on myös jonkinastei-

⁵⁶ H1, H7, H2.

⁵⁷ H1.

nen rahoitukseen sisältyvien riskien hyväksyminen, jotta muutamien väärinkäytösten pelon ei tarvitsisi jähmettää koko systeemiä.⁵⁸

Kehittäjien näkökulmasta varovaisuus leimaa erityisesti rahoittajaviranomaisten toimintaa liikaa. Tämä johtuu toimijoiden mukaan osittain siitä, ettei rahoittaja pysty arvioimaan hankkeeseen liittyvää osaamista ja innovatiivisuutta. Rahoituksesta päättäviltä ja tukijärjestelmiltä toivotaankin tulevaisuudessa nykyistä enemmän osaamista luovien sisältöjen mahdollisuuksista ja rajoituksista. Rahoittajien ja viranomaisten mukaan samalla tulisi kuitenkin herättää keskustelua myös julkisen tai yksityisen pääoman sijoitukseen sisältyvien riskien hallinnasta, sekä toiminnan vaikutuksista ja kestävydestä.⁵⁹

Haastattelujen perusteella monia tukijärjestelmiä samoin kuin kehittämistoimintoja leimaa nykyhetkestä lähtevä varmistelu. Toisinaan se on kenties näköalattomuutta, toisinaan kenties enemmän uskon puutetta omiin mahdollisuuksiin. Usein se on kuitenkin seurausta pienistä resursseista ja toimijoiden riippuvaisuudesta varmisteluun keskittyvistä tukijärjestelmistä. Ideoita ja toimintahalua on, mutta toimijoiden ”reaktionopeus” on huono, kuten eräs kehittäjä asian ilmaisi.⁶⁰

Myös rahoittajien mahdollisuudet ennakoivaan toimintaan ovat rajatut. Rahoittaja ei aina saa tarpeeksi tietoa valmisteilla olevista hakemuksista, eikä pysty haluamallaan tavalla ohjaamaan rahoitusta juuri tärkeimpiin kohteisiin. Monet rahoittajat ovatkin siirtyneet aktiivisemmin tilaamaan itse sisältöjä ja vaikuttamaan kehittämis- ja tutkimusteemojen muotoutumiseen. Julkisen sektorin rahoituspohjan kaventuessa uskotaan, että tulevaisuudessa yhä suurempi osa rahoituksesta kanavoituu niin, että rahoittaja itse on suuntaamassa tukea strategisesti valittuihin kohteisiin, - jopa kohteisiin, jotka aikaisemmin olivat valtion rahoituksen piirissä. Intresseihin sitomattoman, omaehtoista toimintaa mahdollistavan säätiöpohjaisen rahoituksen määrä sen sijaan voi olla vähenemässä.⁶¹

Syksyn 2009 aikana tavattujen ihmisten toiveissa on sekä päätöksentekokulttuurin että tukijärjestelmien saaminen paremmin erilaisia sisältöjä tunnistaviksi, joustavammiksi ja nopeammiksi. Rahoittajat puolestaan toivovat paremmin perusteltuja hakemuksia ja – ja hyvin ristiriitaisesti monien toimijoiden käytännön kokemuksiin nähden – enemmän uskallusta uusien asioiden kokeiluun yhteistyössä erilaisten toimijoiden kanssa.

Tulevaisuusorientoitumista ja tiedolla johtamista

Tulevaisuusorientoituneessa toiminnassa tulevaisuuden haasteet pyritään kohtaamaan ennakoidusti: ei nykytilanteesta lähtien muutokseen reagoiden, vaan tulevaisuuden eteen proaktiivisesti toimien. Uskallusta ja toimintavalmiuksia on selkeimmin sellaisissa (usein suuremmissa) yrityksissä ja muissa organisaatioissa, joissa lähdetään määrätietoisesti ratkaisemaan yllä kuvattujen toimintaympäristöjen muutoksista seuraavia haasteita, ja tuottamaan niiden pohjalta uusia näkemyksiä tilanteesta.⁶²

⁵⁸ H1.

⁵⁹ Saara Taalas 2009, selvitykseen kuuluvien rahoittajien ja viranomaisten haastattelut.

⁶⁰ H11, H5.

⁶¹ H2, H4.

⁶² H20, H21.

Tämänkaltaisia toimintoja kuvasi myös sellainen näkemys taloudesta ja toiminnasta, jossa ei noudateltu tiukkaa kategorisointia "luoviin aloihin" ja "perinteisiin toimialoihin" tai yliviljeltyyn puheeseen luovuudesta ja innovatiivisuudesta. Lisäksi nämä toimintaympäristöt olivat poikkeuksetta verkottuneet kansainvälisesti. Kolmanneksi, toiminnan taustalla oli usein selkeä rahoitusstrategia tai jo olemassa olevia taloudellisia resursseja.

Monet kehittäjät ja pienten yritysten näkökulmasta asiaa katsovat toimijat kokevat näkökulmien avaamisen, toimintaympäristöjen muutoksiin valmentautumisen ja uusiin mahdollisuuksiin tarttumisen vaikeaksi. Osittain se johtuu kunnon resurssien puutteesta tai suunnitteluprosessin lyhytjännitteisyydestä. Resurssien puuttuessa strateginen toiminta kutistuu "asemasodaksi", ja ripeää toimintaa vaativissa tilanteissa reaktiot tulevat aina hyvien tulosten kannalta liian myöhään.⁶³ Toiminta äärimmillään puristetuissa organisaatioissa ja yritysten kvartaalitaloudessa hahmottuu usein juuri tämän tapaisesti.

Vaikuttaa siltä, että merkkejä tietoisesta pitkäjänteisestä ja tulevaisuusorientoituneesta toiminnasta on sellaisessa toiminnassa, jossa muutossuuntien etsimisen ja niihin reagoimisen sijasta tulevaisuuden haasteet nähdään eräänlaisina ongelmanratkaisutilanteina ja näihin liittyvinä markkinoiden muutoksina. Tyypillisiä esimerkkejä tästä on tarjolla toistaiseksi sellaisissa liikeyrityksissä, joissa markkinalähtöinen ajatus luovista sisällöistä on strategisessa asemassa, esimerkiksi muotoilussa:

*"Osaamisen painopiste menee sinne alkumäärittelypuolelle. Kymmenen vuotta sitten oli selvää että oltiin tuotekehityksessä. --- nykyisin tehdään nimenomaan sitä materiaalia, jonka pohjalta voidaan tehdä hyvää strategiaa. Riittävää ymmärrystä, jonka pohjalle rakennetaan ymmärryksen generoimiseksi, jotta kykenisi tekemään fiksuja strategisia päätöksiä."*⁶⁴

Ongelmanratkaisuihin johtavien prosessien kompleksisuutta ja kokonaisvaltaisuutta korostavat toimijat nostavat esille luovaa taloutta laajemman kehittämisen kentän, ja myös tätä laajemmat markkinat. Markkinalähtöisellä luovien sisältöjen ja prosessien ymmärryksellä nähdään olevan tulevaisuudessa yhä suurempaa merkitystä kaikilla toimialoilla ja taloudessa ylipäänsä.⁶⁵

Kenttä on kuitenkin vielä uusi, ja niinpä vakuuttavia näyttöjäkään ei ole runsaasti. Esimerkiksi muotoilun piirissä odotuksia asetetaan siis sekä palveluiden muotoiluun – eli kentälle, jolla on "valtavasti tekemistä" - että "isojen kysymyksenasettelujen määrittelyyn."⁶⁶

Oikeanlainen viestintä on tulevaisuudessa yhä tärkeämpi tekijä. Kehittäjätoimijoiden tulee olla "tiedolla ohjaavia" organisaatioita. Toimijoiden tavoitteena on olla mahdollisimman aikaisessa vaiheessa vaikuttamassa siellä, missä päätöksiä ja linjauksia tehdään. Viestintään liittyy vahva osallistamisen ulottuvuus, minkä vuoksi vuoropuhelua ja eri toimijoiden ymmärrystä toistensa näkökulmista tulisi vahvistaa.⁶⁷

⁶³ H5, H12, H16.

⁶⁴ H20.

⁶⁵ S2, Van Pattern 2009. Näitä havaintoja tukee myös Provoke Oy:n laatima selvitys muotoilun kentällä suosiota saaneesta design thinking:istä. Ks. Muotoilun muuttunut rooli 2010.

⁶⁶ H18, myös Alanen 2009.

⁶⁷ H14.

Tietoa ja pelivälineitä olisi annettava enemmän toimijoiden omiin käsiin. Strategioiden ja toimenpite-ehdotusten kirjoittaminen ylhäältä päin "liian valmiiksi" on koettu osallistamisen kannalta huonoksi toimintatavaksi. Yrityksille olisi luotava mahdollisuuksia ja työkaluja, joilla ne voisivat paremmin päästä kehittämään itse itseään.⁶⁸

Yhteisten haasteiden edessä, luovan kentän erillisyydestä ja toimialapuheesta on edetty tai ollaan etenemässä kohti raja-aitoja poistavaa tai niitä madaltavaa monialaista yhteistyötä ja uusia taloudellista ja muuta hyvinvointia lisääviä tekoja.

TOIVOTTUJA TULEVAISUUSKUVIA LUOVAN TALOUDEN KEHITTÄMISEN YMPÄRISTÖIHIN

YLEISESTI

Koulutus tarjoaa laajoja kokonaisuuksia ja tarpeeksi erilaisten kulttuuri- ja taidelähtöisten alustojen tuntemusta. Uusia kokonaisuuksia syntyy erikoistuneiden osaamisalojen yhdistelmästä.

Innovaatioympäristöt taipuvat ymmärtämään erilaisia asiakkuuksia ja muutosta ylipäänsä. Luovan kentän toimijat ja yritykset lisäävät ympäristöjen tuottavuutta.

Liiketoimintamallien ja ansaintalogiikoiden moninaisuudesta syntyy uudenlaisia kombinaatioita ja organisoitumisen muotoja.

Yrittäjyyttä ja työllistämistä arvostetaan.

Itsensä työllistäminen nähdään mielekkäänä tavoitteena. Kalkeasta luovasta taloudesta ja ammatin harjoittamisesta ei tarvitse syntyä kasvuyrittäjyyttä tai menestystarinoita.

ENNAKOINTI JA ARVIOINTI

Tulevaisuuden näkymiä pohditaan laaja-alaisesti: mitä ovat ne kokonaan uudet toimialat ja elinkeinot, joille ei vielä ole nimeä?

Luovan talouden käsittekokonaisuus taipuu laadullisiksi mittareiksi, arvottamaan laadun ja tyydytyksen kokemista.

Kehittäjille on tarjolla runsaasti konkretisoivia esimerkkejä: case-tapauksia ja niiden analyyssejä, ymmärrystä lisääviä kuvauksia onnistumisesta ja epäonnistumisesta.

Tunnistetaan uusia kansainvälisiä ja kotimaisia markkina-alueita.

LUOVAN TALOUDEN PALVELUJÄRJESTELMÄ

Luovan talouden hybridisen palvelujärjestelmän kautta yhteistyö ja vuorovaikutus lisääntyvät.

⁶⁸ H4.

Luova osaaminen ja yritystuet saadaan tehokkaasti yritysten tai muiden asiakkaiden käyttöön.

Toimijoiden yhteistyön avulla tuotetaan enemmän haluttavia ja puhuttelevia tuotteita: taidetta/kulttuuria/viihdettä/palveluita.

Kestävyys ja käytettävyys yhdistetään esteettisyyteen ja laatuun niin, että tuotteilla on myös kaupallista potentiaalia.

Taide- ja kulttuuriyrityksiä autetaan hiomaan tuotannon kannalta keskeisiä palveluprosesseja ja parantamaan kustannustehokkuutta ja kilpailukykyä.

Tuetaan ja kasvatetaan yrityksiä digitaalisen tuotannon ja mediakonvergoitumisen alueilla. Tarjotaan tukea netissä ja avataan nettikeskustelupalsta yritysten tarpeisiin.

Muistetaan yrittäjyyden ja yritysten monimuotoisuus ja luodaan erilaisia kehittyä/misen polkuja erilaisiin tarpeisiin.

Kasvuyrittäjyyden rinnalla tuetaan verkostoituneita toimintatapoja ja erilaisia työllistymisen muotoja.

Työurat ja tukimuodot sallivat liikkumisen erilaisten kenttien ja työllistymisen muotojen välillä.

Ideahautomoita edeltävät esihautomot, yritysten elinkaariajattelu ja uudistuminen sekä kasvun mentoointi ja sparraukset vahvemmin mukaan, sarjayrittäjyys, tiimiyrittäjyys.

Luovan talouden kehittäjä on ideoita sparraava tuotepäällikkö, joka kysyy "mitä te teette sellaista, josta pitäisi saada lisää hintaa tai uusia markkinoita?".

Ideoita rajapinnoista ja perinteisten toimialojen välistä, solmukohdista ja palvelukokonaisuuksista.

Yritysten oma empowerment on voimissaan – tukioorganisaatioiden rooli on mahdollistaa yritysten kohtaaminen ja cross-breeding nykyistä vahvemmin.

Kentällä on erilaisia veturi-KIBS yrityksiä ja isompia kokonaisuuksia, "luovien alojen Jaakko Pöyry".

Neuvontapalveluilla on kykyä tunnistaa luovilla aloilla itsensä työllistävien osaaminen ja mahdollisuudet.

Julkisella sektorilla on omia kehittämisohjelmia: niiden kautta saadaan luovaa osaamista ja toimintaa erilaisiin organisaatioihin. Virkamiehille on erityisiä yet-jaksoja yrityksiin tutustumista varten.

Kehittämisessä on mentävä enemmänkin yrityksen arjen ongelmiin – tieteen ja taiteen kentältä on tarjolla myös "muutosagentteja" yritysten hallitukseen.

KULTTUURIN JA TIETEEN KENTÄLLÄ

Säätiökenttä sponsoroi jatkossakin laadun nostamista, vaikka se ei välttämättä tulekaan näkymään taloudellisena voittona.

Koulutuksessa keskustellaan kysynnän ja työmahdollisuuksien tasapainosta ja erilaisten odotusten luomista haasteista: "se että yhteiskunnan pitää turvata koulutus ja elanto tälle alalle vain siksi että ihmiset haluaa sitä tehdä johtaa mahdottomuuksiin"

Ihmiset saavat kehittäjätoimijoilta näkemyksiä, tietoa ja osaamista ja ennen kaikkea uskallusta ja tukea – yrittäjyydestä, liiketaloudellisista toimintamalleista, markkinoista ja mahdollisuuksista.

Kulttuuristen palveluiden poikkisektoraalista palvelutuotantoa kehitetään laajasti sekä julkisen että yrityskentän tarpeisiin.

RAHOITUS

Selkeytetään valtion roolia luovan talouden rahoitustoiminnassa ja kansainvälistymisen edistämässä. Uusia julkisia ja yksityisiä tuki- ja rahoitusjärjestelmiä kokeillaan ja tietoa levitetään eteenpäin.

Kaikkien rahoittajien luovien sisältöjen erityistuntemusta parannetaan – luova talous saadaan näkymään myös rahoittajien rekrytoinneissa.

Uusia organisoitumisen tapoja ja yhdessä tekemisen politiikkaa?

”Yhteisöllisyys” ei näissä haastatteluissa ja keskusteluissa tullut esille erityisen vahvana tulevaisuuden ilmiönä tai muuttujana. Kuitenkin kehittämisen haasteet liittyivät moniosaamiseen ja uusiin yhdessä tekemisen tapoihin. Tulevaisuuden yhteistyömallien ja muiden toimintamallien luonnetta pohditaan tällä hetkellä paljon. Erilaisia omistajuuksia ja kumppanuuksia soveltavasta luovan kentän yhteistyöstä ja ”osallistavasta taloudesta” odotetaan saatavan uudenlaista arvonmuodostusta.

”Vanhat mallit on kriisissä – tarvitaan uusia osaamisalueita”⁶⁹

Kansallisen tason kehittämisen toivotaan välttävän liian hierarkkista toimintaa. Kehittämistoiminta ei saa olla päällepäsmäröivää tai sen omia tuloksia liikaa korostavaa, ja asioiden omistajuus olisi muutenkin jätettävä paremmin toimijoille itselleen näiden sitoutumisen parantamiseksi. Myös verkottumisen ja toiminnan pitää muutenkin olla mahdollisimman omaehtoista ja tuottavaa, jotta toimijat ylipäänsä motivoituvat osallistumaan. Verkostoituminen verkostoitumisen vuoksi ei saa kannattua. Sen sijaan olisi suosittava itseorganisoituvia verkostoja ja annettava esimerkiksi yrittäjien kehittämään toimintaansa omissa verkostoissaan. Toimijoiden sitouttamiseksi olisi niin ikään kehiteltävä kekseliäästi uusia tapoja ja hyödykkeitä.⁷⁰

Uusia organisoitumisen tapoja ja verkostoitunutta liiketoimintaa kehittämällä saadaan pienistäkin toimijoista aikaan suurempia kokonaisuuksia. Sen toivotaan poistavan kentän hajanaisuutta. Pienen ja hyvin verkottuneen toimijan valttina pidetään ketteryyttä. Ketteryys ja reaktionopeus ovat ominaisuuksia, jotka voivat haastaa sekä suuret ja jäykät organisaatiot että alueellisesti yhä voimistuvaa keskittymisen trendiä ja metropoliajattelua.⁷¹

Ketteryys ja alueskaala ovat kuitenkin suhteellisia ominaisuuksia: joillekin Suomi on ketterä maa, sillä viranomaiset ovat lähellä toisiaan ja puhuvat samaa kieltä. Ketterä voi olla myös pieni ja hyvän

⁶⁹ H18.

⁷⁰ H14, H4.

⁷¹ H9.

sijainnin omaava kaupunki, jos sen verkostot toimivat ja toimintakulttuuri on sujuvaa. Ylipäänsä raja-aitoja madaltava ja tekemiseen kannustava asenne tekee joistakin alueista ja paikoista kilpailukykyisempiä kuin toisista.⁷² Kyse on myös tahdosta ja sijainnin tuomien mahdollisuuksien tietoisesta hyödyntämisestä, suunnitelmallisesta liittymisestä muuttuviin verkostoihin, toiminnan ja tiedon virtoihin.

Luovien sisältöjen kehittämistyössä pitkään mukana olleet toimijat näkevät, miten erilaisia organisointumisen malleja luovien alojen kehittämisessä aluetasoilla on ja on ollut. Joillakin alueilla kehittämis-toiminta on linkittynyt tiiviisti kulttuuritoimen yhteyteen, kun taas toisaalla luovia aloja kehitetään osana oppilaitoksia ja järjestöjä niiden yhteyteen kehittyneillä erillisillä hankkeilla. (Ks. liite)

Erilaiset talouden kehittämisverkostot – hautomot, jalostamot ja kiinnostavimpien ilmiöiden ympärille syntyvät solmukohdat, tihentymät eli HUBit - kiinnostavat, ja näitä talouden räätälöityjä toimintaympäristöjä syntyy tulevaisuudessa erilaisten asioiden ympärille sekä fyysisesti että virtuaalisesti. Olennaista on kerätä niihin tarpeeksi kuhunkin tilanteeseen tarvittavaa osaamista.

”Nyt on liikaa samanmielistä jengiä keskeisissä tiimeissä – tarvitaan enemmän jengiä erilaisilla taustoilla”⁷³

Yrityskehittämisen kentälle kaivataan myös enemmän sellaisia luovia sisältöjä hallitsevia välittäjiä, jotka auttaisivat yrityksiä ”arvoketjujen liimaajana tai kasaajana”. Tavoitteena on, että luoviin sisältöihin erikoistuneella osaamisella ja palveluosaamisella voitaisiin myös sparrata tai selkeyttää yritysten business-strategioita ja tuottaa näkemyksiä erilaisista verkostotuottamisen keinoista jne.⁷⁴

Yrityksillä on omaakin osaamista, mutta kenties ei tarpeeksi uskallusta? Haastatteluissa peräänkuulutaan yrityksille laajempaa näkemystä markkinoista – sekä riskin sietoa ja kritiikille altistumista: yritysten tai yrittäjiksi haluavien olisi kyettävä ideoimaan vapaasti paljon uusia tuotteita, arvioitava samanaikaisesti useampia prosesseja ja harjoitettava lopulta kritiikkiä niin, että pohjalla on ”iso kasa ideoita” ja alustavia liiketoimintasuunnitelmia, joista vain kilpailukykyisimmät valikoituvat. Yritysten ideoiden sparraukseen ja lupaavien aihoiden jalostamista varten on luovan kentän toiminnassa kuten muussakin yritystoiminnassa kehitetty lukuisia kilpailuja. Sen sijaan vielä laajemmin hyödyntämätön tai alihyödynnetty sparrauksen väline ovat erilaiset suunnitelmallisesti valitut johtokuntamallit ja mentoroinnit.⁷⁵

Luovan kentän vahvuuksiin kuuluvat kriittisyys ja totuttujen tapojen kyseenalaistaminen. Näiden kautta tutkijoita tai taiteilijoita voitaisiin hyödyntää nykyistä paljon enemmän niin yrityksissä kuin julkisella sektorillakin. Muotoilun kenttä on tässä toiminut yhtenä esimerkkinä.⁷⁶

Luovan kentän yllättävintä, voimakkaasti sisältöihin ja intensiivisiin tuotantotapoihin keskittyntä yrittäjyyttä syntyyneen jatkossakin kehittäjien etabloituneiden ympäristöjen ulkopuolella. Tähän uskomukseen viittaa puhe merkittävimpien luovien yritysideoiden syntymisestä ”autotalleissa”. Kun huomio kiinnitetään sisältöihin keskittyneisiin ja usein erilaisissa vertaisverkostoissa toimiviin yh-

⁷² H11, H18, H19.

⁷³ H15.

⁷⁴ H14, H20.

⁷⁵ H15a; S3; Järjellä, tunteella vai vaistojen varassa 2009.

⁷⁶ H11; H20; H24; Hänninen et al 2010; Mäkirintala 2009.

teisöihin, korostuu omaehtoisen tekemisen merkitys. Viranomaisten, kehittäjien, tuottajien, agenttien, managerien jne. on nähtävä roolinsa yleisten keskittymistä edistävien puitteiden luomisessa, ja jätettävä sisältöjen luojat työn kriittisissä vaiheissa rauhaan.⁷⁷

Kehittäjäkentän suurin toive koskee investointiin ja kehittämiseen liittyviä resursseja – olisi saatava ”isompaa rahaa ja osaamista” - saattaa ”juttuja valmiimmaksi” ja eteenpäin. Toinen keskeinen puute koskee organisoitumista: hajanainen kenttä vaatii hyvin organisoitua, asiantuntija- ja kehittäjäorganisaatioiden yhteistyöhön perustuvaa työnjakoa. Kehittämistoimissa on päällekkäisyyttä ja resurssien ja energian käyttämistä samanlaisiin juttuihin:⁷⁸

”pyörää keksitään uudestaan ja uudestaan – tarvitaan selkeämpää vastuutusta siihen mitä kukakin hoitaa ja mistä vastaa?”

4. TULEVAISUUTTA KOHTI

Kehittämisympäristöjä ja yritysten toimintaympäristöjä, hauduttamoja jne. kehitettäessä peräänkukutetaan usein oikeanlaista asennetta ja ilmapiiriä. Näiden haastattelujen perusteella se voisi tarkoittaa uskoa ja kunnianhimoa nähdä tulevaisuus aina uusiin asioihin perustuvana. Tämä ei tarkoita aikaisemmin opitun hylkäämistä, vaan sen sovittamista uusiin kehyksiin. Tärkeätä on nähdä merkitysten tuotanto ja muotoilu isompana prosessina. Kokonaisvaltaisuus on muutoksen näkemistä muuttuvien toimintaympäristöjen vuorovaikutteisena osana. Se merkitsee myös näköaloja lyhyen tähtäimen muutosten ja kulloisenkin lähiympäristön yli, siis muutosten maisemassa eräänlaista asioiden yläpuolelle asettautumista.

Toisaalta muutokset heikentävät koko ajan yksilöiden tai organisaatioiden mahdollisuuksia havaita ja arvioida kokonaisuuksia. Sen vuoksi keskustelut ja yhteiset näköalojen avaukset ovat tarpeellisia.

Tämän selvityksen tehtävänä oli tarkastella luovan talouden tulevaisuuden haasteita ja muutoksen suuntia siten kun ne näyttäytyvät kentän toimijoiden puheessa. Luovan talouden laaja käsite kuvaa eri ihmisille erilaisia lähestymistapoja talouden markkinalähtöiseen kehittämiseen. Haastattelujen ja lausuntojen pohjalta on pääteltävissä, että yrityskehitysjärjestelmän olisi oltava kilpailukykyinen ja tukijärjestelmien riittäviä, järjestelmien olisi taivuttava tunnistamaan paremmin sekä yritysten että yrittäjyyden moninaisuutta ja siihen liittyviä erityiskysymyksiä. Tiedon ja osaamisen lisäämisen tarpeet koskevat luovia sisältöjä, omistajuutta ja tekijänoikeuskysymyksiä. Lisäksi yritys- ja rahoituskentän tulisi paremmin tunnistaa kansainvälistyvän ja verkostoituvan ja virtualisoituvan toimintaympäristön mukaan tuomia uusia mahdollisuuksia. Luovan talouden toimintakenttä on hyvin hajanainen ja heterigeeninen, mutta hybridisen ja rajapintamahdollisuuksia etsivän talouden näkökulmasta luovien alojen heterogeenisyydskin voidaan nähdä ongelman sijasta mahdollisuu-

⁷⁷ Toinen lähtökohta kehittämiselle on antaa suoraa tukea yritykselle ja taiteen tekemiselle, siis toimintaan. H15, H29

⁷⁸ H15, H4.

tena.⁷⁹ Kysymys lieneekin siitä, miten heterogeenisyydestä syntyvän hajanaisuuden haittoja voisi pienentää, ja tiedon ja palveluiden saavutettavuutta parantaa.

Vasta viime aikoina yrityskehittämisestä on siirrytty yrittäjyyden kehittämiseen, joka tunnistaa toimijakentän moninaisuuden yrityspuhetta paremmin. Se keskittyy tunnistamaan ja kehittämään perusvalmiuksia, jotka liittyvät työllistämiseen ja omaehtoiseen työllistymiseen - työn tekemisen erilaisiin muotoihin ja sisältöihin osana joustavia tukijärjestelmiä.

Moninaisuuden mahdollisuuksia korostavana uutena puheena voimistuu tarve kehittää luovan kentän moniosaamisen kautta uusia yhdistelmiä, palveluprosesseja sekä järjestelmätason muutoksia. Se ei tarkoita siirtymistä kokonaan pois tuotokeskeisestä ajattelusta, vaan se korostaa useita rinnakkaisia näkemisen tapoja, jotka entisestään lisäävät haasteita ja heterogeenisyyttä luovan talouden ja sen kehittämisen kentälle.

Kun yritys- ja aluekehittämisen organisoitumisesta saatuja kokemuksia vertaa aikaisemmissa projekteissa kertyneisiin kokemuksiin, muutokset aluetasolla näkyvät selvästi: puhe ”kummajaisista” alkaa olla harvinaista sekä elinkeinokehittäjien että taiteen ja kulttuurin toimijoiden keskuudessa, ja toisaalta sekä taiteessa että liiketoiminnassa alkavat yhä voimakkaammin näkyä luovan talouden kentälle ominaiset piirteet. Tarkastelussa on helppo päätyä samanlaiseen johtopäätökseen kuin luovien alojen kansainvälistymisen haasteita selvittänyt työryhmä (Piia Nikula et al 2009, 123-124): kehittäminen on onnistunut silloin, kun erillisiä instrumentteja ei enää tarvita, vaan kehittäminen on luonteva osa muuta toimintaa.

Viimeaikaisissa innovaatiotutkimuksissa uumoillaan tulevien haasteiden ja mahdollisuuksien olevan ennen kaikkea rajojen avaamisessa. Se tarkoittaa myös kansainvälisten suurten haasteiden näkymistä entistä laajemmin kansallisissa innovaatiostrategioissa.⁸⁰ Luovan kentän kehittämistoiminta ns. normaalin yritys- ja aluekehittämisen piirissä on lisääntynyt, ja onkin odotettavissa, että myös rajojen ylittäminen ja hybridisyys kaikessa julkisen että yksityisen sektorin toiminnassa lisääntyy tulevaisuudessa voimakkaasti.

Saara Taalas päätyi selvityksessään kuvaamaan monien kenttien alueella tapahtuvia muutosprosesseja ja erilaisia rajapinnoilla tapahtuvia siirtymiä tulevaisuusorientoituneella luovan hybriditalouden käsitteellä. Kyse on samalla innovatiivisuuden arvon näkemisestä yhtenä luovien sisältöjen ja toimintatapojen vahvuutena. Muotoilu on paljon käytetty esimerkki luovan kentän ajattelutapojen mahdollisuuksista juuri rajapintakohtaamisesta tarjoamien esimerkkien kautta. Erilaisten prosessien, tietojen ja taitojen strategisesta muotoilusta saatavat kokemukset voivat avata muillekin toimialoille uusia näkymiä – uusia työkaluja ja uusien elinkeinojen ja työllistymisen mahdollisuuksia.⁸¹

Tämän selvityksen kuluessa on käynyt ilmi, miten luovan talouden tulevaisuutta hahmotetaan osittain toisistaan eroavien kehityskulkujen pohjalle. Se luo haasteita elinkeino-, alue- ja kulttuuripoliittisille

⁷⁹ Heterogeenisuutta pidetään ensisijaisesti heikkoutena esimerkiksi Luovien alojen yrittäjyyden strategiassa, 2007, 44–45.

⁸⁰ At the Edge 2009, 29.

⁸¹ H11, H20, H21. Muotoilun muuttunut rooli 2010; Taalas 2009. Hybridisistä rajapinnoista ja kentistä ks. myös Kainulainen 2005 ja Nikula et al 2009, 122.

kehittämisjärjestelmälle, sillä kuten Saara Taalas raportissaan kuvasi, on kehittämisjärjestelmien vastattava samaan aikaan varsin monenlaisiin tarpeisiin. Niiden on sovelluttava sekä perinteisten rakenteiden muokkaukseen ja palvelujärjestelmän uudistamiseen että kokonaan uudenlaisten toimintamallien ja näköalojen avaamiseen.⁸² Toimijoilta tilanne edellyttää kykyä sietää niin erilaisuutta ja erimielisyyttä kuin epävarmuuttakin. Tulevaisuutta rakennetaan erilaisten erikoisosaamisen yhdistelmillä ja ymmärrystä lisäävällä yhteistyöllä.

Sisäänpäin kääntyvän puheen luovien alojen erityisyydestä voisi kenties kokonaan unohtaa, ja siirtyä tuottamaan näkemyksiä erilaisista lopputuloksista:

”Tarvitaan perusteluja, syytä panostaa: Minkä takia? Mitä siitä tulee? Minkä tyyppisiä tulokset voisivat olla? Millaisia muutoksia toimijoiden välisissä suhteissa? Millaista osaamisen kehittymistä? Ja mitä on se muutos mitä haetaan? Mikä visio, mihin mennään? Kirkastamista tarvitaan, ja uudentyyppistä ajattelua siitä, mihin talous on muuttumassa.”⁸³

Luovien sisältöjen ja luovan talouden fokuksen laajentuminen lisääkin tarvetta pohtia, millaista työtä ja keskustelua ja olemassa olevien verkostojen, työkalujen ja tukijärjestelmien kehittäminen yhä edellyttää? Entä millaisia uusia haasteellisia ja kriittisiäkin kysymyksiä nousee, joihin ei vielä ole vastattu?

Tulevaisuuden tiloja tarkastelleessa Millennium-projektissa Jerome Glenn, Theodore Gordon ja Elizabeth Florescu listaavat tärkeimmiksi tulevaisuuden näkymien parantamista estäviksi asioiksi epätoivon, tulevaisuutta koskevan sokea luottamuksen ja tietämättömyyden välinpitämättömyyden (Glenn et al 2009, 21). Kriisiytyneessä taloudessa ja murroksen aikoina nämä voivat juurtua myös suomalaisiin asenteisiin, jos ei tässä kuvattujen jännitteiden yli päästä haasteiden ratkaisuun, syntyvistä näköaloista keskusteluun ja toiminnan edellytysten parantamiseen yhteisvoimin.

⁸² Taalas 2009, 32.

⁸³ H18.

LÄHTEET

Haastattelut, ryhmähaastattelut ja kirjalliset lausunnot

Toimijat jakautuvat seuraavasti:

- asiantuntijat, luovien alojen yrityskehittäminen ja konsultointi (14)
- asiantuntijat, rahoituskenttä ja säätiöt (5)
- asiantuntijat, kulttuurihallinto ja luovien alojen hankkeet (10)
- asiantuntijat, työvoima, elinkeinoelämä ja innovaatiot (1)
- asiantuntijat, tutkimus- ja kehittäminen (4)
- asiantuntijat, yritykset (3)

Paulina Ahokas, johtaja, Musex

Arto Alaspää, Diges ry hallituksen jäsen, ÄKT ry

Bernt Arell, museonjohtaja, Nykytaiteen museo KIASMA

Antti Arjava, yliasiamies, Suomen kulttuurirahasto

Kimmo Aulake, neuvotteleva virkamies ja kulttuuriviennin valmisteluryhmän pääsihteeri, OPM

Iiris Autio, toiminnanjohtaja, Tero Saarinen Company

Jarmo Eskelinen, toimitusjohtaja, Forum Virium Helsinki

Tove Hagman, projektijohtaja, asumisen ja rakentamisen osaamiskeskusohjelma, Culminatum Innovation Ltd.

Carita Harju, kehittämisspäällikkö, luovat ja osaamisintensiiviset alat, Jykes Oy

KP Hiltunen, johtaja, Neogames

Kimmo Hyrsky, asiantuntija, EK

Leena Hoppania, johtava asiantuntija PKT-säätiö ja luovan talouden strateginen hanke, TEM

Pekka Krook, toiminnanjohtaja, Diges ry

Anu Mänttari, yritysasiamies, Helsingin kaupungin elinkeinopalvelu

Taavetti Mutanen, kehityspäällikkö, Uudenmaan TE-keskus

Riitta Nieminen-Sundell, ennakointijohtaja, SITRA

Pasi Pirttiaho, asiamies, POEM Säätiö

Outi Raatikainen, puheenjohtaja, Suomen Art&Business SABA ry ja toimitusjohtaja Pink Eminence

Sanna Rekola, toiminnanjohtaja, Tanssin tiedotuskeskus

Esa Rimpiläinen, Diges ry hallituksen jäsen

Hannele Seitsonen, pääsihteeri, Kulttuurin tulevaisuusselonteko, OPM

Petri Sirviö, projektipäällikkö, Oulu 15 -hanke

Petra Tarjanne, hankepäällikkö, luovan talouden strateginen hanke, TEM ja kulttuuriviennin valmisteluryhmän pääsihteeri

Tanu-Matti Tuominen, Diges ry hallituksen jäsen, Zeeland Society Oy

Risto Setälä, toimialajohtaja, ohjelmistot ja digitaalinen media, Tekes

Marco Steinberg, johtaja, strateginen suunnittelu, SITRA

Anne Stenros, muotoilujohtaja, Kone Corporation
Johan Storgård, johtaja, Svenska Teatern, kulttuuriviennin valmisteluryhmän puheenjohtaja
Petra Theman, toiminnanjohtaja, Favex
VAKA valtakunnallinen Klubi- ja aluekiertuehanke: Annamaija Saarela, Antti Vääntinen, Eija Hinkkala, Markku Laaksonen, Eeva Pirkkala, Tomi Salesvuo, eli psta
Anna Valtonen, ennakointi- ja muotoilujohtaja, Nokia / Rehtori, Umeå School of Design

Havainnot keskusteluista

(S1) Creativity and Beyond. International Conference on the Creative Economy, Challenging Arts, Business and Policy-Making, September 9-10.2009, Helsinki, Finland. Erityisesti luovien alojen kehittämistä koskevat esitykset: Project Manager Petri sirviö, Oulu 15, Postindustrial Facelifts – Creative Industries and their Development in Northern Cities, Professor Dieter Haselbach, Creative Metropoles project, Creative Metropoles – Beyond the Policies in Support of Creative Industries. Miira Paasilinna, Diges, Bleder! The Future Well Shaked and Stirred – The Visions of SMEs from Creative Metropoles. Research Director Jari Handelberg, Success Stories of Creative SMEs – What is in Common?

(S2) Muotoilun muuttuva rooli. 7.9.2009, VR:n kokouskeskus, Helsinki, Järj. Työ- ja elinkeinoministeriö, Opetusministeriö, Luova-Suomi ja Design Forum Finland. Erityisesti esitykset: Petri Lehto, Innovation Department, TEM, Mikko Kämäräinen, provoke Oy, Changing Role of Design – Background and Goals of the On-going Study, Director of Strategy, GK VanPatter, Humantific,: "Making Sense of Design Now: Understanding the Futures that have already Arrived. Views on Future Challenges and Goals: Design in the Eu Policy Context; Ms. Charlotte Arwidi, European Commission, DG Enterprise, Mr Markku Salimäki, Design for Business Challenges, Helsinki School of Economics, Ms, Kirsi Kaunis-harju, /Design in the Light of Education and Art, Ministry of Education and Culture.

(S3) Tuotekehitys ja uudet toimintamallit. 30.10.2009, Työ- ja elinkeinoministeriö, auditorio, Ete-lä-esplanadi 4, Helsinki. Järj. Luovan talouden strateginen hanke, Uudet toimintamallit (vetäjänä Irmeli Lamberg). Esitykset: Johtaja Jussi Harvela, Veturi Growth Partners Oy, "Yrityskiihdyttämöohjelma Vigo ja vaatimukset luovien alojen yrityksille". Toimialajohtaja Risto Setälä, "Tekesin näkökulma luovan talouden kehittämiseen", Hallituksen pj. Marikki Hakola, Produx Oy, Case-esitys verkostoyri-tyksestä, Johtaja KooPee Hiltunen, Neogames Oy "Luovien alojen kypsyyssmalli", Jukka Viitasaari, Teknologiateollisuus ry "Tech Art –lähestymistapa kilpailukyvyyn mahdollistajana", sekä paneeli kil-pailukyvyyn kehittämisestä, yhteenveto ja keskustelua.

Luovan talouden strategisen hankkeen työryhmän keskustelut, joihin ovat osallistuneet Leena Jokinen, Leena Hoppania, Lotta Häkkinen, Satu Keltanen, Irmeli Lamberg, Saara Taalas, Petra Tarjan-ne ja Riitta Ylätalo.

Kirjalliset lähteet

Alanen, Aku 2004. Luovuuden talous haussa. – Tietoaika 11/2004, 12-15.

Alanen, Aku 2006. Luovaan talouteen päästään vain kaikkien alojen luovuuden avulla. Heinäkuun artikkeli, CreaM. http://www.cream oulu.fi/tutkimus/documents.KK_artikkeli_Alanen.pdf

Alanen, Aku 2009. Pieni on kaunista muotoilupalveluissa. – Tieto & trendit 8/2009, 38–41.

At the Edge of Innovation 2009. Why shifts in the boundaries of innovation matter. AIM Research: AIM Innovation Fellows Cohort.

Glenn, Jerome, Gordon, Theodore ja Florescu, Elizabeth 2009. Tulevaisuuden tila Millenium – hankkeen raporttoimana. – Future 4/2009, 11–22. State of the Future -raportista suomentanut Leo Westerlund. Alkuperäisteos: 2008 State of the Future. The Millenium Project, Washington D.C., 104 p. www.stateofthefuture.org

Hautamäki, Antti 2009. Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Teoksessa Kaunisharju, K. (toim.) Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 6–25. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf?lang=fi>

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita & Mitchell, Ritva (toim.) 2002. Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet. Helsinki: Tietosanoma.

Heiskanen, Ilkka 2003. Itseisarvoista vai hyödynnettävää? – Kulttuurin Aika. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa. – Opetusministeriön julkaisuja 2003:13.

Hietanen, Olli, Jokinen, Leena, Kirveennummi, Anna, Taalas, Saara L. Toivonen Timo E. 2006. Luovista toimialoista luovaan talouteen. Varsinais-Suomen luovien toimialojen strategia 2013. Turun kauppa- korkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. B4 2006.

Inkinen, Sam & Kaivo-oja, Jari 2009. Understanding Innovation Dynamics. Aspects of Creative Processes, Foresight Strategies, Innovation Media, and Innovation Ecosystems. FFRC Publications FFRC eBooks 9/2009.

Ilmonen, Kari 2009. Aluekehitys ja kulttuurituotanto. - Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö, resurssit. Maarit Grahn ja Maunu Häyrynen, (toim.) Tietolipas 258. Helsinki: SKS.

Inkinen, Sam, Karkulehto, Sanna Mäenpää, Marjo & Timonen, Eija (toim.) 2006. Minne matka, luova talous? Media Creativa. Oulu: Kustannus Oy Rajalla.

Järjellä, tunteella vai vaistojen varassa? 2009. PK-yritysten hallitus- ja johtoryhmätyöskentely läpivalaisussa. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto. EK.

Kainulainen, Kimmo, Puntanen, Piia & Metsäpelto, Heli 2008. Etelä-Savon luovien alojen

tutkimus- ja kehittämissuunnitelma. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. A:
Tutkimuksia ja raportteja 39.

Kaunisharju, Kirsi 2006. Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli –selvitys. Opetusministeriön julkaisuja 2006:47. Helsinki: Opetusministeriö.

Kaunisharju, Kirsi (toim.) 2009 Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30,
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf?lang=fi>

Kepsu, Kaisa ja Vaattovaara, Mari 2009. Riittääkö Helsingin vetovoima? Luovien alojen osaajat vastaavat. – Tieto & trendit 8/2009, 35–37.

Kirveennummi, Anna 2003. Kulttuurikentän ja -yritysten näkökulmia kulttuurin ja talouden vuorovaikutukseen. – Kulttuuriosaamisen merkitys kansalliselle kilpailukyvyille, 65–147. Väliraportti. Anna Kirveennummi ja Aleks Neuvonen. Tulevaisuuden tutkimuskeskus.
http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/tutu/Documents/publications/KULTTA-valiraportti_kirveennummi_neuvonen.pdf

Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus –selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009:58.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/OPM58.pdf?lang=fi> (luettu 9.12.2009)

Kulttuurin satelliittitilinpito <http://www.findikaattori.fi/91/?show=teema> (luettu 19.1.2010)

Kupoli. Kulttuuripolitiikan linjat 1992. Komiteamietintö 1992: 36. Helsinki.

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. KTM Julkaisuja 10/2007.
http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf

Luovan kentän yritystoiminta – Elinkelpoisuus ja kehityssuunnat 2007. Mediaryhmä, Turun kauppa-
korkeakoulu. Uudenmaan TE-keskus: SILE-projekti.
http://www.digibusiness.fi/uploads/attachments/1182411799_luovan_kentan_yritystoiminta.pdf

Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä 2009. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30.

Moisala, Aarni, Rajanti, Taina, Vähäsantanen, Saku 2008. Luovat alat Satakunnassa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu C7. Pori: Taideteollinen korkeakoulu, Porin taiteen ja median osasto 2008
<http://www.satamittari.fi/linkkitiedosto.asp?taso=0&id=58> (luettu 14.9.2009)

Muotoilun muuttunut rooli. Provoke Design Oy, Christian Aminoff, Timo Hänninen, Mikko Kämäräinen ja Janne Loiske. <http://www.tem.fi/files/26019/MUOTOILUN-MUUTTUNUT-ROOLI-1-2-2010.pdf> (luettu 5.2.2010)

Mäkirintala, Eija 2009. Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen yritysten kilpailukyvyyn vahvistamisessa. Luovan Suomen julkaisuja 1. Helsinki: Luova Suomi.

Nikula, Piia, Penttilä, Anu, Kupi, Otto, Urmias, Juhana, Kommonen, Kirsi 2009. Sirpaleisuudesta kilpailukyvyyn keskiöön. Asiantuntijoiden näkemyksiä luovien alojen kansainvälistymisestä. Mikkeli Business Campus: Helsingin kauppakorkeakoulu, Publications N-84.

Norrgård, Lasse – Rautanen, Kimmo – Esch, Mikaela – Huvio Petteri (2009). Esiselvitys luovien alojen innovaatio- ja kehitystarpeista. Media City, Diges ry.

Rapo, Markus 2009. Suomella edessä haastavat ajat. – Tieto & trendit 8/2009, 26–29.

Reding, Viviane 2009. Europe's Fast Track to Economic Recovery. EU Commissioner for Telecoms and Media, Digital Europe SPEECH/09/336. The Ludwig Erhard Lecture 2009. Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009. <http://www.europeanlocal.eu/eng/content/pdf/2237>

Taalas, Saara L. 2009. Kohti hybriditalouden haastetta. Keskustelua luovasta taloudesta Suomessa. <http://www.tem.fi/files/25450/taalas101209.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2009) Suomen innovaatiojärjestelmän arviointimateriaali. <http://www.tem.fi/?s=3161> (23.11.2009)

Urmias, Juhana, Kupi, Otto, Nikula, Piia, Penttilä, Anu, Kommonen, Kirsi 2009. "Kannattaa ottaa pienikin siivu" – Luovien alojen yritysten näkemyksiä kansainvälistymisestä. Mikkeli Business Campus: Helsingin kauppakorkeakoulu, Publications N-85.

Valtioneuvosto (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta aineettomien oikeuksien strategiasta. 26.3.2009. <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2009/IPR-strategia/145451.pdf>

Viestintäalasta voittaja 2009. Viestintäalasta voittaja – viestintäalan toimialastrategia. Viestinnän keskusliitto VKL. http://www.vkl.fi/files/588/Viestintaalasta_voittaja_-_viestintaalan_toimialastrategia_-_raportti.pdf

Wilenius, Markku 2004. Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.

LIITE

LUOVAN TALOUDEN TOIMIJAKENTTIÄ

Luovan talouden laajassa toimintaympäristössä toimijakenttä käsittää sekä julkisen hallinnon organisaatiot tukitoimineen, yksityiset yritykset, yrityskehittämisen, kolmannen sektorin yhdistyksineen että yksittäiset ihmiset, erilaiset aktiiviset yleisöt ja kuluttajayhteisöt. Toimijakentät lavenevat myös sellaisiin paikallisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin tahoihin, jotka luovat edellytyksiä itse toiminnalle ja sen kehitystyölle. Toimijakenttiä kuvaava liite on siis lähtökohtaisestikin väistämättä epätäydellinen (ks.Heiskanen, Kangas, Mitchell (toim.) 2002).

Tämä kartoitus on osa luovan talouden nykytilakartoituksen toimeksiantoa, ja työn aikaisempi versio on julkaistu luovan talouden kehittämisedellytyksiä tarkastelleen selvitysmies Saara Taalaksen raportin liitteenä. Luettelo kuvaa niitä toimijakentän osia, joissa tapahtuu keskustelun siirtämistä erilaisten kenttien välillä. Näissä selvitysmiehen tarkemmin kuvaamissa siirtymissä on luovan talouden kehitystyön kannalta dynaamisin osa (Taalas 2009):

- 1) Kulttuurisen vaihdantatalouden ja luovien sisältöjen talouden siirtymä.
- 2) Luovien sisältöjen talouden ja luovan hybriditalouden siirtymä.
- 3) Kulttuurisen vaihdannan kentän ja luovan hybriditalouden siirtymä.

POLITIIKKATOIMIJAT

EU:n ja Suomen politiikkaohjelmat ja yhteistyömahdollisuudet

Luovan talouden kannalta keskeisimmät hallitus- ja politiikkaohjelmat ovat kuuluneet pääosin työ- ja elinkeinoministeriön sekä opetusministeriön hallinnonaloille. Maaseudun osalta kysymykset koskevat myös maa- ja metsätalousministeriön ja tekijänoikeuskysymysten osalta oikeusministeriön hallinnonaloja, veropolitiikan osalta valtionvarainministeriötä ja kansainvälistämiskysymysten osalta ulkoministeriötä. Maahanmuuttoasioiden edistäjänä keskeinen kansallinen toimija on sisäasiainministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluvat esimerkiksi luovien ammattilaisten toimeentuloturvaan ja työhyvinvointiin liittyvät kysymykset.

Eduskunta ja poliittiset puolueet sekä valiokunnat ovat keskeisiä toimijoita pohdittaessa luovan talouden tulevaisuutta ja sitä ohjaavia lakeja ja säädöksiä. Kansallisten toimijoiden kansainvälisiin verkostoihin kuuluvat esimerkiksi Euroopan unionin elinkeinopolitiikkaa, innovaatioita, tutkimusta, yrittämistä, luovuutta ja kulttuuria edistävät yksiköt ja ohjelmat. Esimerkiksi Euroopan rakennera- hastojen tuella on käynnistetty lukuisia luovan talouden kehittämishelmia ja verkostoja.

Vuosi 2009 on ollut Euroopan unionin luovuuden ja innovaation vuosi, joka on tuonut keskusteluihin luovuuden poikkisektoraalisuuden ja esimerkiksi muotoilun saamat uudet merkitykset. Tulevaisuudessa sekä kansallinen poikkihallinnollinen että kansainvälinen yhteistyö lisääntynee, kun eurooppalaiset ja pohjoismaiset luovan talouden organisaatiot muotoutuvat ja vakiintuvat.

Ministeriöt ja valtakunnalliset virastot ja laitokset

Työ- ja elinkeinoministeriössä sekä opetusministeriössä on lukuisia luovan talouden kehittämistyöhön osallistuvia toimijoita. Tässä mainittakoon TEM:n luovan talouden strategisen hankkeen lisäksi TEM:n työllisyys-, yrittäjyys- sekä innovaatio-osastot, ja erityisesti jälkimmäisen yhteydessä toimiva kysyntäinnovaatioryhmä.

Opetusministeriössä luovan talouden kysymykset kuuluvat osaksi kulttuuripoliittista ohjausta, esimerkiksi koulutusta, luovuutta ja sen tulevaisuutta koskevaan suunnittelutyöhön ja hallintoon. Luovan talouden kannalta merkittäviä aloitteita ja toimenpiteitä toteutetaan esimerkiksi taideyksikön kulttuuriviennin ja -vaihdon tulosalueella sekä kulttuuriyksikön tekijänoikeuden tulosalueella.

Useimmat ministeriöiden alla olevat valtakunnalliset virastot, laitokset ja yhteisöt ovat luovan talouden olemassaolon ja edistämisen kannalta merkittäviä mahdollistajia. TEM:n alaisuudessa toimivista organisaatioista luovan talouden kehittämiseen osallistuvat ainakin Finnvera Oyj, Finpro ry, Kuluttajatutkimuskeskus, Matkailun edistämiskeskus MEK, Patentti- ja rekisterihallitus PRH, Tekes, ELY-keskukset, Teollisuussijoitus Oy, TUKES, VTT sekä Työ- ja elinkeinotoimistot. Opetusministeriön osalta mainittakoon esimerkkeinä Opetushallitus, Suomen Akatemia, yliopistot ja korkeakoulut aine- ja tutkimuslaitoksineen sekä kirjasto-, museo- ja arkistolaitokset.

TYÖELÄMÄ, KOULUTUS JA TUTKIMUS

Luovan talouden koulutuksen ja tutkimuksen, työelämän ja yritystoiminnan merkittävimpiä toimijoita ovat kaikki luovan kentän osaajat ja ammattilaiset rahoitusmuodoista riippumatta: työntekijät ja yrittäjät, opiskelijat ja tutkijat, kouluttajat, suunnittelijat ja virkamiehet. Alla on lueteltu lyhyesti esimerkkejä luovan kentän kehittäjistä. Luovien sisältöjen ja osaamisen merkityksen näkeminen osana innovaatioympäristöjen luomista ja innovaatiopolitiikkaa laventaa toimijakenttää entisestään. Horisontaalisen innovaatio- ja myös koulutuspolitiikan merkittävä toimija on valtioneuvoston ja ministeriöiden Tutkimus- ja innovaationeuvosto (entinen Tiede- ja teknologianeuvosto) linjauksineen.

Koulutus, tutkimus ja yrityskehittäminen ovat valtion ja kuntien rahoitusjärjestelmissä siinä missä taide ja kulttuurikin. Erityisiä rahoitukseen osallistuvia tahoja ovat muun muassa Finnvera, Suomen Akatemia, Tekes, Sitra ja muut säätiöt sekä Veikkaus Oy.

Luovaan talouteen, luovaan johtamiseen, luoviin sisältöihin ja kulttuurintuotantoon liittyvää koulutusta ja tutkimusta on eri yliopistoissa ja korkeakouluissa, ammattikorkeakouluissa, säätiöissä ja sektorilaitoksissa. Lisäksi tutkimusta tehdään esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnassa, Kulttuuri-

poliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cuporessa ja Tilastokeskuksessa, Elinkeinoelämän keskusliitossa EK:ssa ja yksityisissä konsultointiyrityksissä sekä monin eri tavoin kentälle verkostoituneissa think tankeissa.

Luovien toimijoiden verkottamiseen, työelämän edunvalvontaan tai muuhun järjestäytymiseen osallistuvat toimiala- ja ammattijärjestöt tekevät oman sektorinsa osaamista ja sitä koskevia haasteita näkyväksi ja osallistuvat eri tavoin työelämän edunvalvontaan. Edunvalvontajärjestöjä ovat ammattiliitoista esimerkiksi Akavaan eli korkeasti koulutettujen työmarkkinakeskusjärjestöön kuuluvat Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Tieteentekijöiden liitto sekä Akavan Erityisalojen jäsenyhdistykset kuten Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKU ry ja Museoalan ammattiliitto MAL ry.

Luovien sisältöjen talouteen liittyviä kysymyksiä pohtivat niin Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry, Kopiosto ry, Suomen audiovisuaalisen alan tuottajat SATU ry, Suomen elokuvatuottajien keskusliitto ry, Suomen elokuvatoimistojen liitto ry, Suomen Musiikkikustantajat ry, Suomen Muusikkojen Liitto ry, Säveltäjät ja sanoittajat Elvis ry, Suomen ohjelma-toimistot ja agentit ry, Freelancemuusikot ry, Suomen Jazzliitto ry, Suomen Kansanmusiikkiliitto ry, Suomen peliohjelmisto- ja multimediatalennyhdistys FIGMA ry, Suomen Ääni- ja kuvatallennetuottajat ÄKT ry, Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teosto ry, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus sekä Visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusyhdistys Kuvasto ry.

Koulutusta, verkostoitumista ja muuta alan kehittämistä sekä mm. näkyvyyteen liittyvää edunvalvontaa harjoittavat lukuisat muutkin ammattilaisten yhdistykset: Teollisuustaiteen liitto ORNAMO, Suomen Taiteilijaseura jäsenliittoineen (MUU ry, Suomen Kuvanveistäjäliitto ry, Suomen Taidegraafikot ry, Taidemaalariiliitto ry ja Valokuvataiteilijoiden liitto ry), Suomen Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry, Suomen Näyttelijäliitto, Finlands svenska författareförening, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen tietokirjailijat ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Suomen Säveltäjät, Suomen Journalistiliitto ja Suomen freelance-journalistit ry, Teatteri- ja mediatyöntekijät TEME ry, Suomen Pelinkehittäjät ry, ProCom – Viestinnät ammattilaiset ry jne.

Näissä ja lukuisissa muissa taiteilijoiden ja kulttuurityöntekijöiden järjestöissä käydään runsaasti keskustelua työelämän uusista muodoista sekä kulttuurin tuotannosta ja taloudesta. Keskustelut vertautuvat kiinnostavasti eri yrittäjäjärjestöissä sekä työnantajien edunvalvontaa edustavissa organisaatioissa käytyihin keskusteluihin.

Keskeiset luovan kentän yritystoiminnan kehittämis- ja vientiorganisaatiot on lueteltu jäljempänä. Raja eri toimintamuotojen välillä on liukuva, sillä musiikin tai peliteollisuuden kehittämis- ja vientiorganisaatiotkin pyrkivät lisäämään oman kenttensä toiminnan näkyvyyttä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Lisäksi monet julkisen sektorin organisaatiot, kuten kirjastot, museot ja arkistot ovat verkottuneet keskenään ja järjestäytyneet tukemaan ja valvomaan kentän toimintaa. Kentän tyhjentävä kuvaaminen onkin mahdollista: kansallisten järjestöjen lisäksi toimijoina on lukuisia paikallisia järjestöjä ja monitasoinen järjestökenttä saa jatkuvasti uusia muotoja.

ALUEKEHITTÄMINEN JA YRITYSKEHITTÄMINEN

Luovan talouden aluekehittämisessä lähtökohtana on usein ollut sekä alueen vetovoimaisuuteen liittyvien piirteiden että luovan kentän elinkeinotoiminnan kehittäminen. Ne kuuluvat kuitenkin merkittäväksi osaksi lukuisten erillislaitosten ja alueellisten rahoittajien ja kehittäjätoimijoiden työkenttää: ELY-keskukset, maakuntaliitot, seutukeskukset, kunnat ja kaupungit, Suomen Kuntaliitto, kehitysyhtiöt tai kehittämissyhteisöt, kattojärjestö Seudulliset Kehittämissyhteisöt eli SEKES ry, teknologiakeskukset ja Suomen Teknologiakeskusten liitto TEKEL ry.

Aluekehittämisessä voidaan strategisista toimijoista erotella hankkeiden toteuttajat ja toisaalta toimeenpanevat toimijat sekä sellaiset seudulliset kehittämissyhteisöt, jotka toimivat molemmissa rooleissa. Myös erilaisten tutkimus- ja oppilaitosten rooli alueellisessa kehittämissyhteisössä näkyy sekä edellytysten, kuten koulutuksen ja tietopääoman luomisessa, että verkostoissa ja hankkeiden toteutuksen tasolla.

Aluetasolle jalkautettavia valtakunnallisia ohjelmia ovat KOKO – eli Alueellinen koheesio- ja kilpailukykyohjelma (TEM). Lähes kaikki Suomen kunnat ovat ilmoittautuneet KOKO-verkostoon, jonka ”luovat alat ja kulttuuri”-verkostoa koordinoi Rauma (vrt. aikaisempi AKO:n kulttuuriverkosto). Sen päätavoitteisiin kuuluu edistää luovaa taloutta osana aluekehittämistä ja toisaalta osana elinkeinoelämää.

Aluetasolla toimivat OSKE-osaamiskeskusohjelmat, kuten Matkailun ja elämystuotannon -osaamiskeskusohjelma, sekä esimerkiksi Culminatum Innovationin koordinoima Uudenmaan DIGI-BUSINESS osaamiskeskus ja osaamisintensiivisten markkinoiden synnyttämiseen keskittynyt avoin innovaatiofoorumi KIBS Forum. Matkailun ja liikunnan toimijat on jätetty tämän avauksen ulkopuolelle, vaikka ne kuuluvatkin luontevasti monien organisaatioiden verkostoihin ja kehittämiskohteisiin.

Paikalliset ja alueelliset luovan talouden kehittämishankkeet toimivat aluetalouden kehittämisen sekä kaupunki-, elinkeino- ja kulttuuripolitiikan välimaastoissa. Cursor Oy -hanke käynnistyy Kotkan-Haminan seudulla toimintamuotonaan luovan kentän yritysten palvelut, liiketoimintaklinikat, yrityshautomot ja verkostoyhteistyö. Hanke keskittyy esittäviin taiteisiin ja tapahtumatuotantoon, visuaalisiin taiteisiin ja kirjallisuuteen, arkkitehti- ja suunnittelupalveluihin, muotoilupalveluihin ja käsityöhön.

Luova Tampere on Suomen suurin alueellinen luovan talouden kehittämishanke. Ohjelma kehittää luovan kentän yrittäjyyttä ja innovatiivisuutta sekä kasvattaa Tampereen vetovoimaa. Luovikko on puolestaan Turun seudulla toimiva luovan kentän osaaja- ja kehittäjäverkosto, joka toimii liiketoiminnan kasvualustana ja pyrkii lisäämään kulttuurialojen ja elinkeinoelämän vuorovaikutusta. Luovikon toiminta keskittyy muotoilun, musiikin ja yrityspalveluyritysten kentille, mutta verkostoon kuuluu toimijoita monilta muiltakin sektoreilta sekä alueellisista kehittäjäorganisaatioista. Myös Turun kulttuuripääkaupunki -hanke ja sen taustalla toimiva 2011 -säätio samoin kuin Helsingin saavuttama Maailman muotoilupääkaupungin asema vuonna 2012 tuottavat lukuisia aloitteita ja konkreettisia tekoja kansalaisten luovan yritteliäisyyden ja luovan talouden edistämiseksi.

Oulu 15 -ankkeessa luovan talouden näkökulmat ovat strategisina työkaluina seudun vetovoimaisuuden lisäämisessä, kulttuuripalveluiden ja infrastruktuurin parantamisessa, uusien palvelukonsepttien ja kumppanuuksien luomisessa sekä luovan kentän yrittäjyyden tukemisessa. POLTE on "Porvoon ja Itä-Uudenmaan luovien toimialojen kehitysohjelma", jonka on tarjonnut luovan kentän yrityksille ja ammattilaisille työkaluja kasvuun ja oman elinkeinon kehittämiseen. SARKA – Luova Pohjois-Savo 2008–2010 -hanke luo näyttämöitä kulttuurin tekijöiden ja käyttäjien kohtaamiselle. Samalla kulttuurin ammattilaisille luodaan näytön paikkoja, edistetään heidän työllistymistään ja kannustetaan luomaan uusia yhteistyömalleja.

Alueelliset esimerkit osoittavat kehittäjäkentän moninaisuuden ja sirpaleisuuden. Monien hankkeiden ansiosta toimintaa on kuitenkin saatu jalkautettua myös pysyvämpiin rakenteisiin: luovien sisältöjen tuottajille tarjottaviin yrityspalveluihin alueellisiin kehittämiskeskukseen tai kehitysyhtiöihin, kaupunkien elinkeinopalveluiden yhteyteen sekä yrityshautomoihin.

Esimerkiksi Jalostamo-konseptista on kehittynyt työ- ja elinkeinoministeriön luovan kentän yrittäjyyttä edistävä valtakunnallinen yritysneuvontapalvelu, jota toteutetaan alkavien yrittäjien ja pk-yritysten liiketoimintaosaamisen kehittämisohjelman (APAKE) hankkeessa. Palvelulla avustetaan alkavia ja nuoria yrityksiä sekä liiketoimintamallien että tuotekehityksen jalostamsiessa. Hankkeen koordinointi tapahtuu Keski-Suomen TE-keskuksesta.

Alueellisia luovan yrittäjyyden hautomopalveluja ja verkostoja tarjoavat lisäksi ainakin Arabus Helsingissä ja CreVe Turussa sekä edellä luetellut alueelliset kehittämishankkeet. Yritysten kehittämistä on tarjolla myös monissa osaamiskeskuksissa sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivissa hankkeissa. Yritysten kehittämistä ja viennin edistämistä toteutetaan myös valtakunnallisissa järjestöissä. Diges ry on alkuaikojen sisältöliiketoiminnan kehittämisestä siirtynyt yleisemminkin luovia sisältöjä hyödyntävien pk-yritysten kehittämiseen. Musex ry eli Music Export Finland Association ry edistää suomalaisen kevyen musiikin tunnettuutta ja kansainvälistymistä, Neogames Oy peliteollisuuden vientiä ja markkinointia, ja Favex ry puolestaan keskittyy vientiin ja markkinointiin audiovisuaalisen tuotannon osalta. Design Forum Finland on puolestaan Suomen Taideteollisuusyhdistyksen ylläpitämänä promootio-organisaationa ja Finnanimation animaatioimijoiden edustajana ja monet muut valtakunnalliset järjestöt tekevät työtä oman kenttensä tunnettuuden puolesta.

Em. hankkeiden ja järjestöjen lisäksi erilaiset taiteen tiedotuskeskukset (Näyttelyvaihtokeskus Frame, Tanssin tiedotuskeskus, Teatterin tiedotuskeskus, Fili, Sirkuksen tiedotuskeskukset, Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus Fimic) sekä opetusministeriön tukemat kulttuuri- ja tiedeinstituutit luovat kulttuuriviennin tukiverkostoja ja muodostavat siltoja uusille kotimaisille ja kansainvälisille areenoille.

Luovan talouden läheinen yhteys ns. KIBS-aloihin tuo toimijakenttään myös erilaisten muiden tutkimus- ja kehittämispalveluiden toimijoita: taloudellista ja lainopillista konsultointia erityisesti teki-jänoikeuskysymyksissä, markkinointi-, ja insinööripalveluita, liikkeenjohdon konsultointia ja IT-palveluita, arkkitehti- ja muotoilupalveluita.

LUOVAN KENTÄN YRITYSTOIMINNAN KEHITTÄJÄVERKOSTOT JA HANKKEET

Kaikki yllämainitut tahot ovat verkottuneet laajasti edistääkseen tavoitteitaan. Alustavasti vaikuttaa kuitenkin siltä, että luovaa taloutta, yritys- ja aluekehitystyötä sekä kulttuurin tuotantoa edistäviä kansallisia ja kansainvälisiä verkostoja leimaa pääosin toiminta omien kenttensä sisällä. Kuitenkin verkostot hakevat muotoaan myös osana koko muuttuvaa luovan talouden kansallista ja kansainvälistä toimintakenttää.

Esimerkiksi KOKO-ohjelman tavoitteena on parantaa alueellisen kehittämistyön toimintatapoja, verkottaa ja luoda kehittämisedellytyksiä kaikille aloille. Luovan kentän yritystoimintaa palvelevia verkostoja ja verkostohankkeita koko maan tasolla edustaa esimerkiksi Elinkeinoharjoittajien keskusliiton Luovien toimialojen neuvottelukunta LUNE, luovan kentän kehittäjille palveluja tarjoava Luova Suomi (ESR-hanke) sekä suomenruotsalaista kulttuurikenttää verkottava Produforum. Kentällä toimii myös lukuisia epämuodollisia verkostoja kuten ACID (Anonymous Creative Industries Developers), sekä yksittäisten kehittämis- ja toimialajärjestöjen ympärille kehittyneitä verkostoja.

Erilaisia kattoverkostoja ovat esimerkiksi uusimpana Suomen Arts & Business Ammattilaiset SABA ry, mutta myös Luovan työn tekijät ja yrittäjät eli *Lyhty ry*, johon kuuluu mm. AV-tuottajien tekijänoikeusyhdistys Tuotos ry, Forum Artis – valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen yhteistyöjärjestö – sekä 11 muuta yllämainittua luoviin sisältöihin erikoistunutta jäsenyhdistystä.

Luovan kentän yritystoiminnan tuotekehitystä ja uusia toimintamalleja edistetään tyypillisesti hankerahalla, kuten Jalostamon esimerkissä edellä. Muita hankkeita ovat esimerkiksi CREADA ja Sillanrakentajat, jotka keskittyvät sekä yrittäjyyden kehittämiseen että agenttien ja vientiammattilaisten valmentamiseen. Sammon Takojat puolestaan pyrkii tuotekehittäjien ammattitaidon kehittämiseen osana erikoisammattitutkintoa. Pääkaupunkiseudulla toimii myös sähköisten viestintä- ja media-alan yritysten verkottaja ja hankkeiden toteuttaja Forum Virium Helsinki (läheisessä yhteistyössä Helsingin kaupungin ja Culminatum Innovationin kanssa).

TEM:n käynnistämässä luovan talouden strategisessa hankkeessa tuotekehitys ja uudet toimintamallit ovat jatkossakin yhtenä toimintalinjauksena. Luovan talouden toimijat vastaavat tulevaisuudessa yhä useammin myös sellaisiin tulevaisuuden haasteisiin, jotka perinteisesti ovat olleet kestäväan kehitykseen tähtäävän ympäristöministeriön sekä hyvinvointiasioita edistävän sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala.

Hybriditaloudessa toiminnan muodot sekoittuvat (Taalas 2009), jolloin luovaa yrittäjämäistä toimintaa syntyy erilaisen harrastus- ja ammattimaisen toiminnan, opiskelun ja elinkeinotoiminnan sekä eläkkeen ja yrittäjyyden välimaastossa.

RAHOITTAJAT

Yritysten kehittäjät toimivat yhteistyössä tuotannon ja tuotekehitysrahoituksen toimijoiden sekä erilaisten vienninedistämiseen erikoistuneiden tahojen kanssa. Tuotekehityksen ja tutkimuksen rahoitus on osittain peräisin samoilta toimijoilta, eivätkä ne kovin erillisiä kenttiä olekaan. Yritysten

saama hyöty on tällöin paitsi tuotekehityksessä, myös rahoitettujen hankkeiden puitteissa saaduissa asiantuntija- ja koulutuspalveluissa.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry koordinoi säätiöiden työtä. Monet säätiöistä ovat suuntautuneet teknologisiin ratkaisuihin tai jonkin tietyn kapeamman kulttuurin tai taiteenalan kentälle. Rajattuja toimialoja tukevia rahoitusohjelmia on myös Tekesin, TE-keskuksen ja Finnveran ohjelmis- sa, kun taas Sitra toimii pääosin omien ohjelma-aloitteidensa kautta.

Keskeisiä toimialakohtaisia tuotannon ja/tai tuotekehityksen rahoittajia ovat esimerkiksi Taiteen keskustoimikunta alueellisine ja alakohtaisine taidetoimikuntineen, Suomen Elokuvasäätiö SES, Pohjoinen elokuva- ja mediasäätiö POEM, Pohjois-Suomen elokuvakomissio ja muut alueelliset elokuvakomissiot, AVEK Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus, ESEK, Edistävän säveltaiteen edistämiskeskus, Nordic Game Program, MediaDesk Finland (peliala, AV-alat) SES ja LUSES, Luovan Säveltaiteen Edistämissäätiö.

Säätiöt ja muut kehittämisavustuksia jakavat rahoittajat toimivat eri tavoin yhteistyössä muiden julkisten toimijoiden kanssa. Esimerkiksi alueelliset elokuvakomissiot toimivat yhteistyössä paikallisten elinkeinopalveluiden kanssa houkutellakseen alueelle tuotantoyhtiöitä; elokuvatuotannot valjastetaan siis palvelemaan alueiden brändäystä ja markkinointia.

KULTTUURISEN VAIHDANNAN JA TUOTANNON KENTTÄ

Yllä on mainittu keskeisimpiä luovan talouden kehittäjätoimijoita luovien alojen näkökulmasta. Kulttuurisen vaihdantatalouden ja luovien sisältöjen kenttää on niin ikään sivuttu monin osin esimerkiksi järjestökenttää kuvattaessa, mutta esimerkiksi lukuisat kulttuuri- ja taidealan organisaatiot, tapahtumat ja tapahtumatuotanto on tässä jätetty tarkemmin kuvaamatta.

Kulttuurisen vaihdannan kenttä sisältää kuitenkin erilaisia taiteen ja kulttuurin tuotannon ja kulutuksen yksittäisiä toimijoita taustayhteisöineen: taiteilijat, taiteilijaryhmät, kulttuurityöläiset ja tutkijat, jotka tekevät työtään vaihtuville yleisöille ja kulloisellekin työnantajalle – mutta myös itselleen.

Ammattimaisuuden ja harrastamisen raja on usein liukuva, ja merkittäviksi toimijoiksi voidaan lukea erilaiset kuluttaja-tuottaja-yleisöt, fanit ja harrastajat. He ovat luoviin tuotoksiin intohimoisesti suhtautuvia aktiiveja, jotka esimerkiksi oman päivätyönsä rinnalla kuluttavat ja myös tuottavat jatkuvasti uusia luovia tuotoksia. Toiminta tapahtuu yksin ja ryhmissä, erilaisten yhteistyömallien ja medioiden välityksellä. Toiminta ja tapahtumat keskittyvät sisältöihin, ei tunnistautumiseen ja näkyvyyteen luovien alojen toimijoina.

Tämän toimijaryhmän kontaktit rikkovat usein perinteisiä toimialarajoja ja kenties luovat uusia, sillä ne rakentuvat yhteisten sisältöjen ympärille. Olennaista on kuitenkin se, että kaikilla kentillä voi syntyä sellaisia tekemisen ammattilaisia, jotka kehittävät luovista sisällöistä uusia tuotteita ja liiketoimintaa sekä uudistavat olemassa olevaa uusilla muodoilla.

LUOVAN KENTÄN YRITYSTOIMINTA

Tämän toimijakuvauksen lähtökohta on taloudessa ja markkinoissa, jolloin merkittäväksi toimijaryhmäksi muodostuvat yritykset. Tässä yhteydessä oleellisia ovat yrityksen koosta riippumatta kaikki kulttuuri- ja luovan kentän yritykset samoin kuin ne yritykset, jotka muilla tavoin hyödyntävät luovia sisältöjä osana yrityksen strategista osaamista.

Näkemyks luovien sisältöjen kautta yritystoiminnalle, tuotteille ja palveluille saatavasta lisäarvosta muodostaa yhä tärkeämmän pohjan kaikkien yrittäjien ja työntekijöiden osaamiselle. Niinpä ryhmästä erottuvat myös ne teollisuusalojen suuryritykset, joilla luova osaaminen tai esimerkiksi muotoilu ja ”design thinking” ovat yritystoiminnan tiedostettuina ja siinä mielessä myös strategisina kulmakivinä.

Lisäksi monet luovan talouden yrityksistä löytävät paikkansa luovia sisältöjä tuottavien tahojen ja jakelijoiden välistä, työllistäen paitsi itseään, myös arvoketjujen muita osapuolia. Luovan talouden yrittäjätoimijoiden lista – jossa tässä yhteydessä ei haluta mainita yksittäisiä yrityksiä toisten edelle – kasvaa myös silloin, kun huomio kiinnittyy luovia tiloja, laitoksia ja instituutioita ylläpitäviin ja keskenään verkottaviin toimijoihin, viestinnän ja markkinoinnin ammattilaisiin sekä mediatoimialaan laajemminkin.

Arvoketjuissa – ja verkoissa tapahtuvat muutokset ja uudet toimintamallit haastavat myös yrityskentän toimijat asemoimaan itsensä uudelleen osana talouden murroksia, luovaa ja hybridistä taloutta ja muuttuvia toimintaympäristöjä. Lisäksi muutokset luovan talouden yrityskentässä haastavat koko yrityspalvelujärjestelmän, verohallinnon ja työmarkkinatoimijat kehittämään paitsi yrittäjyyttä, myös luovien alojen osaajien työllistymistä yrityksissä erilaisia toimeentulomuotoja yhdistellen. Toimijakentän liikkuvuuteen, kansainvälistymiseen ja uusiin rahoitusmuotoihin on kiinnitettävä jatkossa erityistä huomiota, ja täydennettävä toimijakarttaa yhteisvoimin.